

ANAYASA HUKUKU

**Prof. Dr.
Ergun
Özbudun**

2016

Anayasa Hukuku (HUK 105)

Temel kuruluş ve vatandaş-devlet ilişkilerini ilke edinen dal anayasa hukukudur.

Anayasa hukuku, yasama, yürütme ve yargı gibi devletin temel organlarının kuruluşunu, işleyişini ve bu organlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen hukuk bilim dalıdır.

Maddi Anayasa:

İçeriğine bakılan anayasadır.

Biçimsel Anayasa:

Seçim kanunu 1. Dereceden anayasa kuralıdır ama anayasada yoktur yani maddi olarak vardır, şekli olarak yoktur.

Şekli Anlamda Anayasa:

Anayasada olup kullanılmayanlara şekli anlamda anayasa denir.

Anayasa normlar hiyerarşisinde en üst düzeydeki hukuk normudur.

Hans Kelsen hukuk normu.

Hepsi kendinden bir alttakini kapsamalıdır.

- 1787'de ABD Anayasası
- 1791'de Fransız Anayasası

Neden?

Çünkü eskiden gereksiz görülmüş. Rönesans, Reform, Aydınlanma, Siyasi Düşünce, laik-demokratik, toplum iktidarı, birey hürriyetini korumak

- Osmanlı 1876'da anayasa yaptı. (geç değil)
- Sınırlanmayan bir toplum iktidarı iyi değildir.

Fonksiyonel
anayasa

Birey Hürriyeti

Sınırlı toplum iktidarı

“İktidar bozar, mutlak iktidar mutlaka bozar.” Lord Acton

- Otoriterde anayasa olmasının nedeni sadece anayasaları olduğunu göstermektir.
- Façade constitution: Anayasada demokratik ama uygulamada yok.
- Anayasa ve siyaset bir bütündür.
- İcra ve iflas pozitif hukuktur.

ANAYASA ÇEŞİTLERİ**Yazılı ve Yazısız**

Yazılı olarak kurallar vardır. Yazısızlar gelenek olarak vardır. İngiltere, İsrail, Suudi Arabistan yazısızdır.

İngiltere: Çok kısa süreli anayasaları olmuş fakat monarşiye geçince gitmiş. Tehamül ve gelenek olarak gelişmiş. Kimse bu geleneklerin dışına çıkmaz. Kralın veto yetkisi var fakat bu en son 1707’de görülmüş. Hukuk Devleti Kültürü.

İsrail: 1948’de kurulmuş bir devlettir. Deneme yaptı fakat laik-din ikileminde kaldı, karar veremedi. 2000’lerde tekrar denendi fakat yine olmadı.

Suudi Arabistan: İnsanların uyması gereken kuralların şeriatta mevcut olduğu için anayasa yapmanın dinen mümkün değildir.

**Yumuşak ve Sert
(flexible/rigid)**

- Yumuşak anayasa değiştirilmesi kolay anayasadır. (1921’de kısa ömürlü bir anayasa).
- Sert anayasa değiştirilmesi zor bir anayasadır.
 - *Dünyaca kullanılan.
 - *Temek Kuruluş istikrarlı olmalıdır.
 - *İktidarı sınırlandırmak.
 - *Güvencedir.
 - * Nitelikli çoğunluk aramak.
(Yunanistan ve Portekiz kanundan sonra 5 yıl kuralı koyar.)
- Kanunlar anayasaya uygun değilse sert olamaz.
- 1924 sert bir anayasadır fakat anayasa yargısı olmadığı için olumsuz sonuçlanmıştır.

anayasa

Siyasal Denetim: Tatminkar ve doyurucu değil uygunluğu başka siyasi organ tarafından değerlendirilir. Özel organda olabilir. Siyasal hakimiyet hukuki değil. İsabetli sonuç yok. Siyasi organ hukuk uzmanı değil.

Yargısal denetim: Mahkeme heyetinde bir organ tarafından değerlendirilir. (ABD anayasasında denetim açık bırakılmış 2/3 çoğunluk ve ¾ PDR devlet)(Kongre yasadışı karar alırsa bu anayasada yok.)

- (1803) Marbury v. Madison
Mahkeme başkanı Marshall'ın gerekçesi hala kullanılır.
Ya serttir değiştirilemez. Ya da sert değildir değiştirebilir.
Anayasayı dikkate alırsa kanun dikkate alınmaz.
Kanun dikkate alınırsa anayasa dikkate alınmaz.

- ❖ Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupalı marjinal devletlerden olan Avusturya-Çekoslovakya.
- ❖ Anayasa hukuku yargısal yönetimini kurdular genel mahkemeye bırakılmadı.
- ❖ Avusturya anayasa mahkemesini kurdu (sınırlı) fakat Almanya'yla birleşince bitti.
- ❖ Esas yaygınlaşma 2. Dünya Savaşı sonrasında oldu. (Almanya-İtalya)
*İktidarı bir merkezde toplamayı engellemek.(Anayasa yargısı kuruldu.)
- ❖ 1961 yargısı Türkiye'de ihtiyacı oldu. (1962 Teşkilat Kanunu)
- ❖ Fransa Anayasal Yargıyı çok geç kabul etti.
*1946 Fransız anayasasında yok.
*1958 Anayasa kongresi oldu. (Tam olarak yargısal değil-Zamanla düzenlendi)
- ❖ 1974 Portekiz ihtilali demokratikleştirme dalgası(3 Akdeniz ülkesi: Portekiz-Yunan-İsp.)
- ❖ Sonraki kırılma "Sovyet Kırılması" (hepsinde anayasa mahkemesi kuruldu.)
- ❖ Esas yaygınlaşma 1970lerden sonra olmuştur diyebiliriz.
- ❖ Hollanda demokratik hükmü kullanıyor yargısal denetim yasak.
- ❖ Demokratik bir sistem yargısal denetimi gerektirmeyebilir.
- ❖ Bazı yerlerde iktidar anayasa mahkemesini kötüye kullanıyor.
- ❖ ABD genel mahkeme sistemi; bütün mahkemelere bakar. Bkz.(Hindistan-Yunan-İng. etkilenenler.)
- ❖ Kelsen Modeli bu amaçla kurulan anayasa mahkemesi. Bkz.(İtalya-Portekiz-...)
- ❖ Bir kanunun anayasaya aykırılığı ve uyumu uzmanlık gerektirir.

Denetim Zamanı

Yürürlükten önceki (apriori)

(Fransa 5. Cumhuriyet uzun süre kaldı. 2008’de değişti.)

Yürürlükten sonraki (aposteriori)

Kararın Etkisi

Anayasa aykırı saptanmış kanun tamamen geçersiz midir?

Ergo Omnes: Herkes için

İnter Portes: Taraflar arası

Genel mahkeme söz konusuysa ergo omnes etkisi yok.

Yürürlüğe Giriş

Geriye dönük: hiç yürürlüğe girmemiş gibi.

İptal kararından itibaren: hemen kalkar ama geçmişte geçerliliğini korur.

Anayasa Yargısına Başvuru Yolları

- ❖ İptal davası açmak: anayasada olan organ
- ❖ İtiraz: mahkemede görülen dava var taraflardan biri itiraz ederse anayasa mahkemesi normu sorgular.
- ❖ Bireysel başvuru: Bir anayasal hakkı ihlal edilen bireyin bireysel olarak başvurup hakkını istemesi (Anayasa Şikayeti)

HAFTA 2:

Kurucu iktidar

[(TC anayasası konusunda değinilecek)(kitapta bölüm5)]

- Bir ülkede anayasayı yapma ve değiştirme iktidarındır.
- Kendine özgü önemli bir süreç.
- İkiye ayrılır; **kurucu iktidar-kurulmuş iktidar**
- Anayasayı yapmak, değiştirmek kurucu iktidarın görevidir.
- Yürütme yasama yargı yolu içinde oluşturulmuş olan iktidar, kurulmuş iktidardır.
- Kurucu iktidar 2 tiptir: **asli kurucu iktidar- tali (türevsel) iktidar.**
- Bazı hallerde ikisini ayırt etmek çok zor olabilir.
- Yeni anayasa konusunda ayrımlar var, bir kısım bu konuda özel bir meclis kurulması gerektiğini söyler.
- 2011 seçiminden sonra yeni meclis tümüyle anayasa yapma yönünde birleşti. 2 sene çalışıldı bir sonuç bulunamadı. Bu faaliyet başarılı olsaydı bu bir asli kurucu iktidar olurdu.

- Asli kurucu iktidar ancak anayasal düzenin kesintiye uğraması sonucu (bölünme vs.) ortaya çıkar çünkü burada uygulanacak anayasa kuralı yoktur. Bu tamamen hukuk dışı bir durumdur ve bu durumdaki fiili iktidar sahipleri yeni anayasayı serbestçe belirlerler (bu yüzden hukuk dışıdır). Yeni iktidar anayasal kuralları belirleme yetkisine sahip sınırlayan bir temel hukuk kuralı yoktur. Ama toplumda hakim olan genel siyasi ve genel yargılar bu kurucu iktidara bir anlamda yol gösterir.
- Türkiye'ye baktığımızda askeri müdahalelerden doğmuş anayasalarda kurucu iktidarı fiilen ele geçirmiş olan komite ve cuntacılar dolayısıyla anayasanın hangi yolla yapılacağını bu fiili güçler belirlemiştir (1961-1982 anayasaları)
- Bu durumlarda anayasayı yapan kurucu iktidarın demokratik olması gerektiğine dair bir zaruret yoktur.
- Asli- tali kurucu iktidar arasındaki ayrımın çok açık temelleri var. Birinde bağlayıcı kural yok (demokratik olması beklenmez)
- Bazen anayasal düzende hiçbir kesin olmadan barışçıl toplumlarda yeni anayasayı destekliyor. Tartışarak uzlaşarak yeni anayasa yapıyorlar.
- İsviçre İsveç Finlandiya yeni anayasa yapıyor ama belli bir nedeni yok (savaş , düzen bozukluğu gibi.)
- Anayasayı Tümüyle yeniden yapmak bir asli kurucu iktidar faaliyetidir
- Mevcut anayasayı o anayasadaki değiştirme kurallarının hassasiyetine uyarak değiştirme iktidara tali anayasa denir.
- Ülkeden ülkeye değişen farklı gözlemler görürüz. Genellikle 3 aşamalı bir sürecin gerekli olduğu ve her aşamada güçleştirici usullerin belirlendiği görülür. **Teklif karar ve onay** aşamalarıdır.
- Genelde anayasalar anayasa değişikliği talebini kimin yapacağını belirleyen kurallar koyar.
- Normal bir kanun tek vekille sunulur ama anayasa belli bir oranda vekil, devlet başkanı vs. tarafından önerilir.
- 1982 anayasası tam sayısının 1/3 oranının teklifiyle yapılır.
- 2. aşama teklifin karara bağlanması
- Güçleştirici kavramlar söz konusu (1 görüşme yerine 2 görüşme aceleye gelmesin serinkanlı olunsun diye.)
- 2 ayrı yasama meclisi tarafından kabul edilir.
- Kanunlar adil veya basit çoğunlukla kabul edildiği halde hemen hemen her ülkede parlamentoca belli bir çoğunluk beklenir. (karar aşaması)
- Çoğu ülkede olay aşaması vardır. Devlet başkanınca onaylanması ya da zorunlu referanduma sunulma ya da ikisi de sunulur.
- Türkiye'de çok tartışma konusu olan değişmez kurallar meselesi. Tali kurucu iktidar eğer anayasada nitelendirilmiş yükümler varsa değiştirebilir (asli anayasa zaten kuşkusuz değiştirir)
- Mevcut anayasanın değiştirilemez ilan edilen maddeler var.

Thomas Jefferson: “Ölümlerin anayasa yapma hakkı yoktur” bir nesil ancak kendi neslini bağlayabilir.

- İnsanın kendisinden sonrasını etkileyecek karar getirme konusunda ahlaken ve siyaseten yetkisi yok.
- 1982 anayasasını yapan güç (askeri) bu değiştirilemez kurallarını ilk üç maddeye kadar genişletti.
- Eskiden sadece cumhuriyet maddesi değiştirilemezdi. (alanı sınırlı hükümler, platonik manevi hükümler)

(kitaptaki 6. Bölümden muafız. Teorik bir konu)

7. bölüm devlet şekilleri

- Egemenliğin sahibine göre monarşi ve cumhuriyet

monarşi ve cumhuriyet:

- Geçmişte Aristo egemenliğin kaynağına göre bir tanım yapmış.
- Egemenliğin tek bir şahısta olduğuna şekle monarşi denir.
- Egemenliğin bir zümrede olduğu şekle aristokrasi denir.
- Egemenliğin bütün toplumda olduğu şekle polikrasi denir.
- Duguit: devlet başkanının veraset yoluyla göreve geldiği sistemler monarşidir. Onun dışındaki hepsi cumhuriyettir.
- Çağımızda cumhuriyet denilip diktatör olan çok ülke vardır.
- Cumhuriyeti demokrasiyle eşdeğer tanımlamak çağımızda uygun değil. (istisnalar vardır bkz. Roma orada bu sistem düşünülmez.)

Mutlak monarşi

hükümdarın yetkisini sınırlandırmaya tabi tutmayan rejim.

Meşruti monarşi

Anayasal monarşi olarak adlandırılır.(constitutional monarchy)

- İskandinavya/İngiltere/Hollanda/Belçika/vs. monarşi birlik beraberliğin sembolüdür.
- Cumhuriyetler cephesinde demokratik olan ve olmayan bir çok cumhuriyet vardır.

Birleşik devletler-Üniter devletler

- Üniter devlet: ülkede tek bir hukuk sistemi olduğu her yerde aynı hukukun uygulandığı yasama yürütme yargının tek olduğu bir sistem. (ör. Türkiye)
- Üniter devlet aşırı merkezi bir devlet anlamına gelmez. Ademi merkeziyetle bağdaşabilir.
- Türkiye aşırı merkezcidir.
- Yerel yönetimlerin yetkileri arttırılıyor.
- Belli bir bölge ve şehrin sakinlerin kendilerini en yakından ilgilendiren mali konularda doğrudan doğruya kendilerinin ilgilenmesini demokratik bakımdan savunulur.
- Genel demokrasi şartı hemen hemen bütün konsey ülkeleri imzalamıştır.(Avrupa konseyi)

- Üniter devlet oldukça kapsamlı bir yerinden yönetim sistemiyle bağdaşabilir. (tek bir hukuk sistemi) (tek mahkeme değil/ yerel mahkeme, 2. mahkeme falan var ama hepsinin bağlandığı bir yüksek mahkeme var(Yargıtay))

Üniter olmayan devletler:

2 gruba ayrılır devlet birlikleri ve devlet toplulukları

Devlet birlikleri: Şahsi birlik-Gerçek birlik.

Şahsi birlik: aynı anda a ve b devletin hükümdarı aynı kişi olabilmesi durumu Hükümdarın şahsında olan bir birlik mevcut. (Ör. İngiltere ve Hannover İngiliz kralı altındaydı fakat sonra değişti.)

Gerçek birlik: 2 bağımsız devletin bir birlik teşkil etmesi. [(Ör. eskiden Avusturya Macaristan) Dış politikada olmak üzere birlik oluşturulur. Ör: İsveç Norveç 1815ten sonra. Danimarka-İzlanda.]

Devlet toplulukları:

Konfederasyon ve federasyon

Konfederasyon:

- Şuan hiçbir ülkede yok (sayfa 56 da tanım var oraya bak) birlik teşkil etmek. Parlamento diyetinin karar alması mümkün değil.
- Her üye ülke kendi haklarını muhafaza ediyor.(her ülke bakımından bağlayıcı olması için her ülke tarafında onay gerek)
- Gevşek bir birleşme.
- Diyet haricinde başka bir şey yok. (ör. 1848 kadar İsviçre konfederasyon devletti sonra federasyona dönmüş. Ama ismi hala aynı CH'dir. ABD çok kısa bir süre konfederasyon olmuştur Amerikan ihtilali sonrası 1776'da ayaklanma aşamasında ilk anayasada bir kon federal birliktir fakat 1787'de değişmiş 11 yıl sürmüştür.)

Federasyon:

- İlk örnek ABD sonra bir çok ülke benimsemiş. Kanada Almanya İsviçre Hindistan vs.

(kitaptaki tablolara bak)

(Konfederasyon ve Federasyon farklılıkları için kitaba bak.)

- Kendi içlerinde kendi özelliği koruyarak 2 aynı merkezin oluşturduğu bir devlet topluluğudur.
- Amerika 50 federe devletten oluşuyor hepsinin kendi anayasası yasama yürütme yargı organı vardır.
- Ya anayasa federal devlete ait olan yetkileri sayar diğerleri federe devlete bırakılır.(böyle olunca federeler geniş bir yapıya sahip oluyor.)
- Ya da anayasada federe devletlerin yetkisi sayılabilir (ör. Kanada)
- Federe devletlerin seçilmiş bir yürütme organı vardır.
- 2 meclisli yapı: temsilciler meclisi ve senato
- Federal devletlerde federe devletler isterlerse seçim fikrine katılabilirler.

- Senato: bütün federe devletlerinin eşit sistemine dayanır.
- Federe devlet federal iradenin oluşuna devlet olarak katılmalardır.
- Nüfus faktörü dışında kanun oluşumuna katkıları vardır.
- Hiçbir federe devlet kendi rızası olmaksızın senatoda eşitlik ilkesinden mahrum bırakılamaz.
- Federal devlette 2. meclis sistemin zorunlu bir unsurudur. (kanunlar 2 kere düşünülsün vs.) federe devletlerde bu durum çok malum değil.

Stephan Albert: federal yapıyı ikiye ayırılır bir araya gelme federalizm- bir arada kalma ve bir araya gelme olarak ikiye ayrılır.

Bir araya gelme: ABD 13 koloni. ABD anayasa bir araya gelme. Hindistan yapmış bide.

Bir arada kalma: Belçika 2 etnik ve dilsel topluluk . Üniter olarak kuruldu 1990'lara kadar öyle kaldı. Bu grup gerginleşti ve federal yapıya dönüşerek birliği korumak istendi.

Çağdaş hükümet sistemi

- Yasama-yürütme sistemi arasındaki ayrılık.
*(Yargının siyasi organlar konusunda bağımsızdır o yüzden tartışma harici kalır.)
- Kuvvetler ayrılığı teorisi → Montesquieu

İktidarın (yasama yürütme yargı) ikisinin aynı elde toplanması bir iktisat rejimi uygulatır.

Devletin amacı bireylerin onuru refahı mutluluğudur.

Devlet iktidarı karşılıklı bir denetim sistemiyle sınırlandırmaktır.

1787 ABD 1891 Fransa anayasasında bu sistem etkili olmuştur.

*(sonrakilerde kuvvetler ayrımı bir temel olmuştur.)

Hükümet sistemleri:

Kuvvetler birliği sistemi - kuvvetler ayrılığı sistemi

Kuvvetler Birliği: yasama ve yürütme yetkilerinin demokratik seçilmiş meclis hükümeti sistemi ya da yasama ve yürütmenin yürütme sisteminde birleştiği sistemlerdir.

Yasama ve yürütmenin yürütmede birleştiği sistem demokratik değildir.

Bir yasama meclisinde(hükümet meclisi) birleştiği: az bir örnek var 1921 anayasası (çok istisnai şartlarda 3 yıl yürürlükte kalmış bir anayasa.)

Kuvvetler Ayrılığı: kuvvetlerin kesin olarak ayrıldığı başkanlık sistemi- daha dengeli ve yumuşak şekilde ayrıldığı parlamenter sistem (bide ikisinin arasında kalan bir sistem var.

HAFTA 3:

Kuvvetler ayrılığı sistemleri:

- ♣ Yasama ve yürütme kuvvetlerinin sert veya kesin olarak ayrıldığı sisteme başkanlık sistemi denir.
- ♣ Bu iki kuvvetin yumuşak şekilde birbirinden ayrılan sisteme parlamenter sistem denir.
- ♣ İkisinin de birleşimi olan bir sistem vardır ve buna yarı başkanlık sistemi denir.

Sert kuvvetler ayrığı: başkanlık sistemi:*(Ergun hocanın kitabından bak)*

- ⊕ Yasama ve yürütmenin halk tarafından farklı seçimlerle gelen; birinin hukuki varlığının diğerinin hukuki varlığına engel olamadığı sistem.
- ⊕ Belli bir süre içinde geçerli olur.
- ⊕ Yasama yürütmeyi görevden alamaz, ne de başkan yasama organını feshedebilir.
- ⊕ Ayrı ayrı seçilme uygulanır.
- ⊕ Yürütme yetkisinin tümüyle halkça seçilen başkana ait olmasıdır (bir süre için; 4 yıl ya da 2+2)
- ⊕ Bu sistemde yürütmenin tek sahibi başkandır. (bütün her şeyi yapmaz ama mutlak amirdir, yürütme emirleri onun talimatlarına uygun olarak yapılır.)
- ⊕ Sekreterler başkanın arzusuyla göreve gelir, başkan istemezse görevden giderler.
- ⊕ Başkanın ve onun sekreterlerinin yasama organına karşı siyasal sorumlulukları olmaması. (parlamentar sistemden farklı)
- ⊕ Başkan dahil başkanı görevden uzaklaştırmanın bir yolu var o da; impeachment(suçlama) cezai sorumluluk gerektiren durumlarda(vatana ihanet vs.) suçlama makamı temsilciler; yargılama ise senatodur.
- ⊕ Ortada bir suç olmasına rağmen yüksek mahkeme değil, senatodur.
- ⊕ Suçlama kararı çıkması için 2/3 çoğunluk şarttır. (ABD; istisnai ve zor bir süreç) [19.yy.da Andrew Jackson için başvurulmuş. 2000lerde Richard için yapıldı sonuçlanmadan istifa etti. Clinton için istendi ama oy çıkmadı.]
- ⊕ Senata nitelikli çoğunluk aranır, görevine son verilme yolu istisnadır.
[(asli ve tali unsurlarda Kemal Gözler'e katılmıyor. Ör: Başkan kongreyi feshedemez/Tali unsur. Fakat Ergun Hoca asli olduğunu savunuyor.)]
- ⊕ Başkan kanun öne süremez. (tanıdık kongre üyeleriyle bağlantı kurabilir vs.)
- ⊕ Başkan ve sekreter kongreye katılıp fikir beyan edemez.
- ⊕ Bir kimse 2 organda görev alamaz.
- ⊕ Yasama ve yürütmeyi birbirinden ayırdığımız takdirde devlet hareket kabiliyetinden yoksun kalır.
- ⊕ **Checks and balances:** her iki organında diğer organlar üzerinde frenleme ve dengeleme uygulamasına denir.
- ⊕ <<11 eylül veto olayını araştır, veto aşıldı>>
- ⊕ Başkan yürütmenin tek ve gerçek sahibidir. Yürütmeye giren ekibin atamasını yapma yetkisi vardır. Ama bunun senato tarafından onaylanması gerekir. (Genelde onaylanır.)
- ⊕ <senato kuralı>
- ⊕ Başkan senato içindeki eğilimleri hesaba katmak zorundadır.
- ⊕ Impeachment yasamanın yürütmenin üstünde bir baskısı olarak görülebilir.
- ⊕ **Bütçe meselesi:** bütçeyi kabul yetkisi kongrenindir. Onaylamazsa federallerin maaşını bile ödeyemez. Kongrelerde bütçe silahı vardır.
- ⊕ Güvensizlik oyu verilemez. (başkan veya sekreter hakkında)
- ⊕ Araştırma komisyonu kurup araştırma komisyonu yapabilir. <rapor önemli>
- ⊕ ABD anayasa gereği dış ilişkileri yürütmek başkanın işi olarak görülür.
- ⊕ Eğer uluslararası anlaşma olursa senatonun onayı gerekir.
- ⊕ Kesin kuvvet ayrılığı, parlamentar sistem kesin bir ayrılığı vardır ama ikisi de birbirleriyle etkileşim içindedir.

- ⊕ 1787 anayasasıyla ABD’de görülmüş olan sistemdir. (Ondan önce İngiliz monarşisine karşı yürütülmüştür. Modern çağlarda ilk cumhuriyet olmuyor bu yüzden başkanlık sistemi olsun deniliyor.)
- ⊕ Tüm yetkilerin bir elde toplanmasın diye denge ve denetim sistemi denir. (modern ABD sistemi)
- ⊕ Başkan parti ve rakipler, sistem tıkanmasına yol açabilir. Çünkü rakiplerde kongrede görev alıyor. Vaatler yerine gelmeyebilir. Bütçe reddedilebilir.
- ⊕ ABD kendine özgü bir devlettir, ABD siyaseti pragmatik ve uzlaşmacıdır. Demokratlar ve cumhuriyetçiler olarak ele alınır. Demokratik solda, cumhuriyetçiler sağda görülür. Kimin kazandığı çok önemli değil. (şimdiki seçim biraz daha farklı/ *araştır*)
- ⊕ ABD partilerinin genel merkez teşkilatı yok, 50 federenin konfederasyonudur. Bir araya geldikleri tek zaman seçimlerdir 4 yılda bir tekrarlanır.
- ⊕ ABD’de kilitlenme olayı 200 yıldır olmamış.
- ⊕ Başkanlık sisteminde yürütmede mutlak istikrar sağlanması çok önemlidir.

Yarı başkanlık sistemi: semi-presidentialism

- Bu iki sistemin bazı unsurlarını kendi içinde birleştiren sistemdir.
- Devlet başkanının cumhurbaşkanının halkça seçildiği önemli anayasa haklarının bulunduğu sistemdir.
- Önemli anayasal yetkilere sahiptir.
- ((*Kemal gözlerin örnekleri tam olarak önemli ciddi politikal anayasal yetkileri olmayan ülkelerdir*))
- Sadece halkla seçilmek tam anlamıyla yarı başkanlık sistemi olmaz. Yetkilere bakmak gerekir.
- **Ör:** 5. Fransa cumhuriyeti 1858 anayasası / 3 ve 4 parlamenterdi. [Anayasa krizinden dolayı ((Cezayir)) kriz neticesinde anayasa kabul edildi başkanlık sistemine geçildi.]
- [Almanya Weimar cumhuriyeti (halk tarafından önemli anayasal haklar)(ömrü çok kısa)]
- Başkan halk tarafından seçilir.
- Sabit süre için seçilir.
- Önemli anayasal yetkiler var. (OHAL ilan etmek, OHAL tedbirlerini kararlaştırmak. <Fransa’ya göre>)
- Parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan ve bakanlar kurulu vardır.
- Güvensizlik oyuyla başbakan ve hükümetin düşürülmesi mümkündür.
- Kilitlenme ihtimali çok yüksektir. (cumhurbaşkanın başka parlamento başka olursa.)
- Bu ihtimal 58 anayasasından sonra 3 kere gerçekleşmiştir. (kohabitasyon demişler)
- >Halkça seçilmiş ve çoğunluğa karşı olan bir cumhurbaşkanı olmak yerine kendini geri plana çekip anayasal olaya karışmamak istemiştir.<
- Rusya kayıt üzerinde yarı başkanlık ama normalde öyle bir şey yoktur. Putin hakimiyeti vardır.
- *İşleyen demokrasilerin çoğunluğu parlamenter sistem uygular.*

Yumuşak kuvvetler ayrılığı: Parlamenter sistem

- ♣ Önemli bir tarihsel farkı vardır.
- ♣ Tarih içinde evrim yoluyla oluşmuş ve kökleri eskiye dayanan bir sistemdir.
- ♣ Mutlak monarşilerin yavaş bir demokratikleşme sürecinde anayasal monarşiye dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır.
- ♣ Hükümdarın gücünün azalıp parlamentonun gücünü artırır.
- ♣ Hükümdar ülkenin birliğini temsil eden sembol olarak kullanılıyor.
- ♣ Kitapta ki tanım: hükümetin yürütme organının parlamento içinden çıktığı ve ona karşı sorumlu olduğu bir sistem.
- ♣ Parlamenter sistemin en aktif hususu: başkanların parlamento içinden çıkıp sorumlu olmasıdır(siyasi bakımdan)
- ♣ Parlamento güvenini kaybederse bu görevi terk etmeye mecburdur.
- ♣ Hükümet ancak parlamentonun güvenine sahip olduğu sürece bu görevde kalabilir.
- ♣ Yürütme organının düalist yapıda olması.
- ♣ Bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur, gerçek iktidarı kullanır.
- ♣ Devlet başkanı sorumsuz ve yetkisizdir.(kamu hukuku temel kuralı: yetki kimdeyse sorumluluk ondadır, sorumsuzsa yetkisizdir.)
- ♣ (3. unsur eskiden ifade edilirdi: parlamenter sistemde yasamanın yürütmeyi görevden alma ihtimaline karşı yürütmenin yasamayı feshedip seçimlere gitme ihtimali vardı (güncel olarak geçerli değil))
- ♣ Aynı kaynaktan ortaya çıkan yasama ve yürütmeyi birbirine karşıt görmek doğru değildir.
- ♣ Bir çok parlamenter sisteminde kural olarak parlamentoyu fesih yetkisi var. (*İngiliz yönetimini incele*) iktidar parti kendi için en elverişli ortamı oluşturmak için fesih yetkisini kullanabilir.
- ♣ Fesih unsuru eskisi gibi anlam taşımaz. (çok nadir) parlamenter sistemlerde kriz olabiliyor ama koalisyon durumlarında oluyor.
- ♣ Parlamentoyla hükümetin siyasi ortaklığı mevcuttur.
- ♣ 1924 anayasasında fesih yok. 1961’de çok sınırlı şartlarla mevcuttu. 1982de de çok sınırlıydı 45 gün çözülememe ihtimalinde var(7 haziran seçimleri)
- ♣ Bakanlar hep parlamentodan çıkar (büyük çoğunlukla)
- ♣ Bakanların parlamento çalışmalarına aktif olarak katılması. (kanunu teklifi tasarısı sunulabilir)
- ♣ Çıkan kanunların kabul edilenleri yürütme organı kökenlidir.
- ♣ Yürütme organı yasamaya katılabilir.
- ♣ Çağdaş demokrasilerin önemli bir çoğunluğu parlamenter sistem kullanır (ister monarşik ister demokratik)
- ♣ Hükümet istikrarının yeterli olmadığı kısa süreli olduğu ve dolayısıyla istikrarlı bir politika izlenemediği görülür. (Dünya yönetimine bakarsak bu iddia doğru değil.)
- ♣ İskandinavya’da uzun süreli koalisyon sistemi mevcut.

HAFTA 5 (4 telafi)(asistan)**Demokrasi bahsi**

❖ **Demokrasi:** 2 farklı teori normatif ve ampirik demokrasi teorilerinden meydana gelir.

❖ **Normatif Demokrasi:**

- Olması gereken demokrasi biçimidir.
- Demos: halk, creatain: yönetim.
- Halkın halk için yönetimi düşüncesini savunur.
- “Halkın halk tarafından halk için yönetilmesi”
- Günümüzde böyle demokrasi yok.
- İdeal olan demokrasidir.

❖ **Ampirik Demokrasi:**

- İdeale değil ideale kabataslak yaklaşan mevcut ilkeleri karşılaştırmalı olarak inceleyip ortak özelliklerden bir demokrasi tanımı oluşturur.
- Robert Dahl: poliarsi (demokrasi ama daha fazlası)
- Rejime ne zaman demokrasi denir? 6 şartı vardır;

Ampirik teoriye göre olmazsa olmazlar neler:

1. Etkin karar alma mekanizması ve etkin siyasal mekanizması halk tarafından seçilmeli (doğrudan veya dolaylı)
2. Seçimler düzenli aralıklarla gerçekleştirilmelidir. İktidara bir kez seçimle geleni biz demokratik diyemeyiz.
3. Seçimler serbest ve adil olmalıdır. sağlayan ilkeler var. Gizli oy açık sayım ve seçimlerin yargısal denetimi vb.(*kitaba bak*)
4. Siyasi partiler (birden fazla) seçimlere katılması “siyasi partiler demokratik hayatın vazgeçilmez organıdır” günümüz demokrasisi partiler demokrasisidir.
5. Muhalefete iktidar şansı tanınmalıdır.
6. Temel kamu haklarının tanınması ve güvence altına alınmalıdır.(ör. ifade basın hürriyeti gibi)

Bu 6 tanımla bir demokrasi tanımı yapılabilir.

Liberal Demokrasi	Seçimsel Demokrasi	Sözde Demokrasi	Otoriter ve Totaliter Demokrasi
-------------------	--------------------	-----------------	---------------------------------

Beyazdan → Siyaha

*(*Cumhuriyet kavramıyla demokrasiyi birbirine karıştırma. Monarşide olabilir sınavda dikkat et.)*

Çoğunlukçu ve Çoğulcu Demokrasi:

Çoğunlukçu Demokrasi:

(majoritarian veya absolute)

- Çoğunluk prensibine dayanır.
- Devletin halkın çoğunluğunun idaresine dayanır.
- Bu çoğunluğun yönetme hakkı mutlak ve sınırlandırılmaz.
- Devleti çoğunluğun yönetme hakkı vardır.
- Çoğunluğun yönetme hakkı her şeyin üstündedir.
- JJ.Rousseau’nun temelinden gelir.

- Devlet nasıl oluştu? Bireyler tabiat halinde yaşarken toplum haline geçerken haklarını kullanma ve koruma yetkilerinin hepsini devlete verdiler.
- John Locke: buna devlet uymazsa vatandaşların direnme hakkı vardır.
- JJ.Rousseau bunu kabul etmiyor bunun bozulmayacağını söylüyor.
- Bireyler kendi iyiliğini düşünür ve korur, bireylerin oluşturduğu bu genel irade kamunun iyiliğine dayanır.
- Genel irade günümüzde seçimlerle yansır.
- Demokrasi özünde çoğunluğun yönetimidir.
- Asla sınırlandırılmamalıdır.
- Çoğunluğun sınırsız iktidarı azınlıkların ortadan kaldırıldığı bir diktatörlüğü yansıtabilir.

Çoğulcu Demokrasi:

- Aritmetik çoğunluğun her zaman yönetimi seçmesi ütöpik olur.
- Azınlıkların hak ve özgürlüklerin dikkate alınması ve güvence altına alınması gerektiğini savunur.
- Azınlığın her ihtimali düşünülmelidir.(büyüme ihtimali)
- Kamunun iyiliği kamu tarafından daha iyi olduğu daha iyi ortaya çıkar.
- Kamu menfaati çoğulcu ortamda daha iyi belirlenir.
- Günümüzde bu vardır.

Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi tipleri:

- Doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi olarak üçe ayrılır;

Doğrudan Demokrasi:

- ◆ Halk egemenliğini doğrudan doğruya bizzat kullanır
- ◆ JJ.Rousseau: halk hep beraber bir karar alır.
- ◆ Eski Yunanda site devletlerinde uygulanırdı. Hala İsviçre’de bazı yerlerde uygulanır.
- ◆ İdeal demokrasiye en yakın sistemdir.
- ◆ Pratikte uygulanması mümkün değildir.

Temsili Demokrasi:

Representative

- ◆ Halkın egemenliğini temsilciler aracılığıyla kullandığı demokrasi türüdür.
- ◆ Milli egemenlik ilkesi ve temsili vekalet ilkesi olarak ele alınır.
- ◆ Halk temsil olunan; seçtikleri temsilcidir.
- ◆ **Saf temsili demokrasi:**
 - Halka hiçbir şekilde yönetime katılmaya imkan vermeyen demokrasidir.
 - Referandum öngörmez.
 - Türkiye’de anayasa değişikliğinde referandum var.
 - Biz temsili demokrasiyiz ama saf değiliz.
- ◆ **Temsil kavramı:** Hukuki niteliği ne? İki şeyi sonuçlar. Temsilcini işlemlerinin halkın onayına ihtiyacı yok. Hukuken nasıl bir ilişki?

- ◆ Halk ve milletvekili arasındaki ilişki: vekalet ilişkisine benziyor denir ama bu vekalet nasıl bir vekalet? Özel hukuktakine tümüyle benzer (emredici) bir grup bu siyasi bir vekalet biz buna temsili deriz demişler.
- ◆ Emredicide seçmeni milletvekiline emir ve talimat verebilir. Seçtiği kişiyi görevden alabilir. Milletvekili seçmene doğrudan hesap verir. Milletvekili maaşı seçmenin cebinden çıkar. (bunu uygulayan yok)
- ◆ Temsilide seçmen, milletvekili seçildiği seçim çevresinde değil tüm milleti temsil eder (*anayasa 80.madde*) Egemenliğin kullanılması milletvekili ile tek tek değil bir bütün olarak veriliyor. Vekalet ilişkisi emredici değildir (*emredici vekalet yasağı*). Milletvekili azledilemez.

Yarı Doğrudan Demokrasi:

- ◆ Doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin karmasıdır.
- ◆ Halk egemenliği kullanma konusundaki yetkisini hem kendi hem temsilcisi arasında gerçekleştirir.
- ◆ Esas itibarıyla bir temsildir.
- ◆ Egemenlik halkın temsilcisi aracılığıyla kullanılır fakat bazen halkın yönetime doğrudan katılmasının yolu açılabilir.

4 aracı var;

1. **Referandum:** Parlamento tarafından kabul edilen ya da tartışılan konunun halk oylamasına sunulması
 - Hukukun bağlayıcı olup olmamasına göre; İstişari ya da tasdiki olarak ikiye ayrılır; Tasdiki: Halkın kararı uygulamaya konulur. İstişari: Danışma olarak halk oylamasına sunulur.
 - Başvurudaki usule göre; mecburu ya da ihtiyari olarak ikiye ayrılır. İhtiyari Türkiye’de var.
 - Konusu bakımından referandum; kurucu veya teşrii olarak ikiye ayrılır. Kurucu: Yeni anayasa veya anayasa değişikliği. Teşrii: kanunla ilgilidir.
2. **Halk Vetosu:** Kabul edilen bir kanun belli bir süre sonra halkın veto etme hakkı
3. **Halk Teşebbüsü:** Halkın istediğiniz bir kanunun çıkarılması için meclisi zorlamasıdır. İmza belli sayıya ulaşınca meclis müzakerede bulunabilir. İsviçre, Avusturya. ABD’de bazı federe devletler ve İtalya
4. **Temsilcilerin Azli:** Halk seçtikten sonra görevden alabilir. Bireysel ve kolektif olarak ikiye ayrılır.
 - Bireysel : ABD’de var: recall. Belli imza oranı gerekir.
 - Kolektif: Beğenmediğin meclisin tamamını görevden almak. Feshetmek. İmza gerektirir.

Militan Demokrasi:

- Alman hukukundan devşirmedir.
- Mücadeleci demokrasidir.
- Demokrasinin kendisini koruma hakkı yok mudur?
- Siyasetin alanının sınırlandırmak. Laik devlet düzeni ülkenin bölünmez bütünlüğü ilkesini korumak için siyasi partilere sınır getirmek.
- Amacı hürriyetçi demokrasiyi yok etme olan akımlara karşıdır.

Anayasalı devlet: Anayasası olan devlettir.

Anayasal devlet: Önemli olan budur. Demokrasi çatışması. Anayasal denetim çoğunluk iradesini sınırlandıran kavram.

Anayasal demokrasi nerden çıktı? Bunlar çatışık değil mi? (Araştır.)

HAFTA 6 (Serap Hoca)

19 Kasım Cumartesi Vize

Osmanlı - Türk Anayasaları**KANUNİ ESASİ**

- Osmanlı imparatorluğunun ilk anayasal belgesidir.
- Yasama-yürütme-yargıyla alakalı çeşitli düzenlemeler vardır.
- Anayasaya ait her türlü şeyin olduğunu görürüz.
- Parlamenter monarşiye geçişi sağlayamamıştır.
- Görünüşte böyle gözükür fakat derinlemesine bakınca sultanın yetkisi devam eder. (neden?)
- Bir parlamento yaratır meclisi umumi: Meclisi Mebusan – Meclisi Ayan
- Meclisi Mebusan: sınırlı oy hakkı vardır erkeklerin oy hakkı.
- Meclisi Ayan: üyeleri hayat boyunca padişah tarafından seçilir
- Yasama başlangıcında her şeyden önce padişahın kararı önemlidir. Padişah izin vermişse önce mebusanda görüşülür, sonra ayanda görüşülür, padişahın onayına sunulur.
- Padişah izin verdi fakat sonra hoşnut olmazsa ayan üyelerini baskı yapabilir. Red edebilir.
- Mutlak veto yetkisi: meclislerde kabul edilen kanun metni padişah onayına sunulur isterse onaylar istemezse onaylamaz.
- Padişahın iradesi önemlidir.
- Parlamenter monarşi padişahı sınırlandırır fakat kanuni esaside etkili bir parlamento yoktur.
- Parlamentonun içinden doğmuş parlamentoya karşı oluşmuş bir bakanlar kurulu yoktur. Parlamenter monarşide meclis ve bakanlar kurulu parlamentoya bağlı olmalıdır.
- 1878 yılında II. Abdulhamid meclisi fesih edip dağıttıktan sonra belli bir süre için askıya alınmıştır. (30 küsur sene). Kanuni esasi ilga edilmediği halde tek başına padişah devleti yönetmiştir.
- Kanuni esasiyi öne süren aydınlara Genç Osmanlılar denir.

- Sonrasında genç Osmanlılar tekrar baskı yapıp tekrar uygulamaya koymuştur. 1908’de
- 1909’da Genç Türklerin etkisiyle anayasa değişiklik getirmiş parlamenter monarşiye getirilmiştir.
- Bir kanunun getirilmesi için padişah izni kalkmıştır. Mebusan kendi getirebilir.
- Kanun ya onaylanmak zorundadır, ya da uygun görmediğini tekrar meclise gönderilmek zorundadır. Eğer meclis yine onaylarsa padişahın kararı sorulmaz.
- Bakanlar kurulu padişaha karşı değil parlamentoya karşı sorumludur bu önemlidir.
- Parlamenter monarşiye geçilir.
- Meclisi fesih etmek suretiyle yasamayı iptal ettiremez. Meclis Ayan iznini almak zorundadır. Meclisi Mebusan onaylarsa seçime gidilir. Tekrar tek kişi yönetimine geçilmez.
- Osmanlının Batıdaki emsalleri gibi demokratikleşme olayını ittihaki ve terakki cemiyetinin baskısıyla oluşmamıştır.
- Anadolu topraklarında yeni bir dönem başlar: milli mücadele dönemi.
- Atatürk ve arkadaşlarının Osmanlı tamamen ve diğer şeyler ilga edilmeden yeni bir meclis kurması (TBMM) çok önemli bir yeniliktir.
- Bu meclis ulusal bağımsızlığın başlamasıdır.
- Modern Türkiye
- 23 nisan 1920’de Ankara’da kurulan bir meclis alelade bir meclis değildir, yeni bir devlet düzeninin temellerini atan bir kurucu meclistir.
- 1921 anayasasını kabul etmiştir.

1921 ANAYASASI

- Bütün anayasa belgelerinde anayasa olarak ifade edilir.
- Anayasayı biçimsel yönden incelersek: bir hukuk metninin anayasa olabilmesi için ifade edilen özelliklerin hepsine sahip değildir.
- 23 maddedir.
- Yasama ve yürütmeye yer verir. Yargıyı ele almaz.
- Anayasada yargı hükmü yoktur.
- Bireylerin hak ve özgürlüklerine ilişkin bir düzenleme yoktur.
- Bu iki eksiklik anayasa olarak eksiklidir.
- Fakat herkes anayasa der, ama yeni bir devlet düzeninin kurulmasını sağlamış ve asli kuruculuk fonksiyonunu işlemiştir.
- Eski devletle radikal ayrılıklar vardır.
- Getirdiği en önemli yenilik 1.maddede **“hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir”**
- Meşrutiyetini ilahi kaynaktan değil milletten alan bir devlet düzeni.
- Herhangi bir hükümde Osmanlı saltanatının ilga edildiğine dair bir düzenleme yoktur fakat 1.maddeden Osmanlı fiilen ortadan kalktığı anlaşılır.
- Anadolu’da laikleşme sürecinin ilk adımları atılmıştır.
- Meşrutiyetini tanrısal ifadelerden alan bir yönetim seküler olamaz.
- Yeni devlet Meclis hükümeti sistemini esas alır.
- Meclis hükümeti: yasama yürütme yasamada birleşir. Adını buradan alır
- En güçlü sistemi parlamentodur.
- Yürütme yetkisi kullanacak bakanları tek tek seçer
- Yürütme organına meclisi fesih yetkisi verilmez.

- Yürütme organı monis ve kolejyendir.
- Monistir çünkü bakanlar müteşekkirdir.
- Kolejyendir çünkü bakanlar tarafından birlikte kullanılır.
- Bir devlet başkanlığı makamı yoktur.
- 1921 Anayasasının bir başka önemli unsuru kanunun nasıl değiştirebileceğini gösteren bir yöntem yoktur esnek bir anayasadır. (Yumuşak bir anayasa)
- 29 ekim 1923'te bu anayasa üzerinde yapılan değişikliklerle yönetim cumhuriyettir
- Cumhurbaşkanı seçme yetkisi meclise tanınmıştır.
- Hükümetin kurulma sistemi seçilmiştir (Başbakan) kabine oluşturur listeyi cumhurbaşkanına sunar cumhurbaşkanı işlem yapmaz sadece bir aracı makamdır listeyi meclis onayına sunar. Meclis onaylayınca hukuki varlık kazanır.
- 1921 anayasası çok kısadır.
- Ancak savaş sona erince geçici olarak ihtiyaçları karşılayacak bir metin.
- Bu metin tarihi ve siyasi ve hukuki bakımdan çok önemlidir.
- 1921 anayasası ancak bu geçici ihtiyaçlara cevap verebildiği için 1924 anayasası gerekmiştir.
- Meclis yeni anayasayı hazırlamıştır. Kuruculuk fonksiyonu üstlenmiştir.
- Meclis homojen değildir grup olarak 2ye ayrılır. 1. Grup Atatürkçü. 2. Grup Atatürk'e karşı fakat ülke bağımsızlığı elde edilinceye kadar destek vermiştir. Sonra vermemiştir.
- Sonra yeni seçimler yapılmış 2.meclis seçilmiştir.

1924 ANAYASASI

- Her şeyden önce 1924 Anayasası cumhuriyet.
- Tarihinin hazırlanma süreci bakımından en kendine özgü olandır.
- 1924 Anayasası 1961ve 1982 hazırlanmaları çok farklıdır. 61-82 askeri idaresi altında olağanüstü durumlarda yapılmıştır.
- 1924 seçim esasıyla hazırlanmış tek anayasadır.
- 24 ay yapım süreci çok övülür.
- 2.meclis tek bir siyasi partinin mevcut olduğu bir meclistir.
- Bu mecliste muhalif milletvekili yoktu.
- 2.meclis monolitik bir yapıya sahipti.
- 2.TBMM seçimleri gerçekleştiğinde sadece erkekler seçme ve seçilme yetkisine sahipti.
- Sadece seçimle belirlenmiş bir anayasanın demokratik olduğu söylenemez.
- Normal yollarla seçilmiş bir parlamento yeni anayasa yapabilir.
- Birden fazla parti örgütlenmeli ve sürece katılmalıdır.
- Seçmene nasıl bir anayasa vaadinde bulunduğu belli olmalıdır.
- Kendisinin nasıl bir anayasanın beklediği söz konusunda bilgi edinmelidir. Bilgi verilmelidir.
- 24 anayasasında bunlar yok. Sınırlı oy esasın dayanır.
- Tek siyasi parti ve kadın seçmenlere rol vermemiştir.
- Yapımı itibarıyla demokratik değildir. Diğerleriyle mukayese edildiğinde meclis tarafından hazırlanan tek anayasa olmuştur.
- 1924 anayasasının sistemi karma olarak kabul edilmiştir.

- Anayasa egemenlik yetkisinin Türk milletine ait olduğunu belirttikten sonra bu yetkiyi millet adına TBMM kullanacaktır. O zaman yasama organı güçlüdür. Bakanlar kurulu meclisi feshedemez.
- Anayasa yasama yetkisinin bizzat ve doğrudan doğruya fiili kullanıcı cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruludur.
- Parlamenter hükümet sisteminde yürütme organı düalist yapıya sahiptir.
- Hükümetin kuruluş prosedüründe parlamenter sistemin izlediği yöntemi kabul etmiştir.
- Cumhurbaşkanı hükümeti kurmak için başbakan seçer ve kabine oluşturmalarını ister. Başbakan oluşturur cumhurbaşkanı onaylarsa kabine varlık kazanır. Meclisin güveni alınır.
- Cumhurbaşkanının karşı imza kuralına bağlıdır.
- Bir yandan meclis hükümeti sisteminin bazı özelliklerini ve parlamenter sistemin bazı özelliklerini ortak alır ve ikisinin karışımıdır.
- 1924 Anayasası sert bir anayasadır.
- Teklif ve kabul aşamaları için nitelikli çoğunluk kuralı vardır bu sert bir anayasanın özelliğidir.
- Anayasanın bütün hükümleri TBMM üyelerinin bir kısmının kabulü halinde değiştirebilmesi halinde değiştirilemez. Değiştirilme yasağı cumhuriyette. (Sert bir anayasa)
- Katı olduğu için alelade kanunlarla değiştirilemez ancak anayasa katıdır fakat anayasa üstünlüğü belirtilse bile, kanunlar anayasaya aykırı olmaz. Fakat anayasaya aykırı bir kanununu müeyyidesi düzenlenmemiştir. Dolaylı bir biçimde bu anayasayı değiştirmek fiilen mümkün olabilir. Anayasaya uygunluk denetimi yoktur.
- Anayasa yargısına yer verilmemiştir.
- Anayasa yargısının içinde bulunduğu evreyi ele alırsak büyük bir değişiklik diyemeyiz.
- Bu anayasanın laiklik ilkesine yer vermesi önemlidir.
- 2.maddede devletin dini İslam'dır diye bir hüküm var. (Kanuni esasiden gelen bir madde)
- Neden böyle bir paradoks?
- Başından beri laik istiyor ama step by step
- Şer'i kanunların uygulanması (1928'de değişir)
- Anayasada belirtilen yemin metni.
- Laikle çakışan her şey madde 1982 anayasasında çıkartılır.
- 1937'de ise laiklik ilkesi diğer ilkelerle beraber cumhuriyetin esasına eklenir.
- Anayasanın temel haklar ve özgürlükler temel yaklaşımı.
- Kabul edildiği dönemin felsefi düşüncesini ve tabi hak anlayışını benimsemiştir.
- 68.madde- 88.madde arası problemler var.
- Türkiye'nin tek partili yönetimi döneminde hazırlanmıştır.
- 1946ya kadar tek partili yönetim. 1946-1960 arasında çok partili.
- Bu zaman dilimi içinde çok kısa sınırlı plüralizm dönemi çok kısa. Terakkiperver Cumhuriyet fırkası kurulmuş. CHP'den farkı, tüzüğünde din hürriyetine saygılı olduğu yazar.
- Güneydoğuda ortaya çıkan ayaklanmalar bu partiyle ilişkilendirilmiştir. Parti kapatılmış. CHP tek parti devam etmiş.
- Tek parti yönetiminde otoriter bir karakter vardır.

- Atatürk, Fethi Bey'den yeni bir parti kurmasını istemiştir.
- Serbest Cumhuriyet fırkası kurulmuş.
- CHP'den temel olarak farklı. Hem iktisadi hem siyasi alanda liberal politika izlemiş bir partidir.
- Atatürk'ün arzusuyla bu parti hukuki varlığını sona erdirmiştir. Kendini fesih etmiştir.
- İster fiili ister hukuki tek partili sistem monis olacağı için uygun görülmez.
- Otoriter yönetim.
- 1946'da CHP'nin içinden muhalif sesler yükselmiştir. Otoriter politikaya karşı çıkmışlardır.
- CHP'ye karşı eleştiri beyannamesi sunmuşlar.
- Demokrat parti kurulmuş.
- 1946'da çok partili siyasete geçiş çok önemlidir. Çünkü uzun yıl otoriter bir sistemden yumuşak bir geçiş olmuştur.
- İktidar yorgunluğu 23 yıl.
- 1945 yılında 2. Dünya savaşının sona ermesi ile beraber yeni demokrasi rüzgarı.
- 2.Dünya savaşından önce demokratik olmayan ülkelerin tekrar kurulmasını engellemek.
- BM örgütü, Avrupa konseyi. Bu örgütler uluslararası hukuk belgeleriyle demokrasiyi kalıcı yapmak amaçlanmıştır.
- İsmet İnönü'nün çok partiye geçiş dönemindeki önemi
- Zor kurulmuş fakat halk desteğini almıştır
- CHP demokrat partinin yükselmesini engellemek istese de, seçim kanunlarında değişiklikler yapılmış
- 14 Mayıs 1950 demokrat parti iktidar olmuştur.
- Demokrat partinin hem iktisadi hem siyasi atmosferde liberal bir politika izlemesini
- İlk yıllarda devletin beklediği politikaları yapsa da, iktidar ebediyeti için baskıcı yöntemlere başvurmuşlardır.
- Bozucu bir etki yaratmıştır.
- İktidarı kaybetme korkusu otoriterizm
- 1960'a kadar muhalefeti bastıracak çok güçlü tedbirlere başvurmuştur.
- Ör. muhalif gazeteciler tutuklanmıştır.
- Ör. Öğretim üyelerinin görevlerine son verilmiştir. (sebebi: süregelen ekonomi ve siyaset politikalarını eleştirdikleri için)
- Ör. Yargı üzerinde güçlü kontrol etmek için beğenmedikleri kanunları imzalayanları görevden atmak.
- Sonuçta çok büyük bir kutuplaşma. (aile içinde bile)
- Muhalefeti yargısız infaz edebilmek için denemek için.
- Askerin yönetime el koyabileceğini düşünülür.
- "Eğer bu uygulamalar devam derse ben dahi sizi kurtaramam." İsmet İnönü
- 27 Mayıs 1960'ta çok partili siyasal deneyimi TSK adına bir grup subayın yönetim el koymasıyla sona ermiştir.
- Neden başarısız oldu çok partili hayat?
- Acaba 24 anayasası çöküntünün ortaya çıkmasında etkili bir faktör müdür?
- Eğer çok partili bir hayata geçerken plüralizm gereklerine uygun değişimler yapılsaydı kurtulabilir miydi?
- 1924 anayasası demokratik miydi?

- Biçimsel olarak demokratik anayasa diyebiliriz.
- Ancak anayasanın demokrasi anlayışı J.J. Rousseau dediğini çoğunlukçu anayasadır. Çoğunlukçu değildir.
- Vesaitçi demokrasi.
- Çoğunlukçu Demokrasi: J.J. Rousseau'nun görüşleri hakimdir. Sınırsız/mutlak

1961 ANAYASASI

- 1982'ye nispeten daha demokratik bir şekilde yapılmıştır.
- MBK 14'lülerin tavsiyesinden sonra bir taslak hazırlanmış ama çok tepki almıştır.
- Kurucu meclis oluşturulmuş; 1)meclis: sivil kanat, 2)meclis MBK üyeleri
- 157 ve 158.maddeler: meclisle alakalı maddeler sivil kanadı temsil esasına bağlı değildir seçimle olması CHP'den oluşmuş bir meclistir. DP yoktur.
- Partinin yetkili organları bir tür atama yapılmış. Öğretim üyesi, dernek üyesi vs. mecliste bulunmuştur.
- m.157 : gençlik temsilcisi ibaresi ile demokratik izlenim verilmiş gibi ama o madde o gençlik temsilcisi isimle belirtilmiş. Kanunlar genel ve soyut olmalıydı. İsim belirlemek demokratik değildir.
- Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel meclise üye atar.
- MBK'nin de atama yetkisi vardır.
- Kurucu meclisin sivil kanadında askeri müdahale vardır.
- Anayasa taslağı temsilciler meclisi tarafından hazırlanıp MBK'ya sunulacak, MBK sorun bulursa birleşip bir toplantıyla sonuca bağlayacak. (nispeten demokratik)
- Seçim sistemiyle ilgili kural yo.
- 1982'de ise 5 general kesin yetkilere sahipti tamamen askeri irade vardı.
- Kurucu meclise yeni anayasa taslağı için zaman verilmiştir. O sürede tamamlanmazsa 15 gün ek süre o da olmazsa kurucu meclisin görevinin sona erip yeni kurucu meclis gerekir.
- Çok uzun süre asker hükümeti istenmiyor. En kısa zamanda millete yetkisini vermeyi hedefler. (yeni BMM seçimlerinden anlayabiliriz.)
- Anayasa taslağı halktan geçmezse kurucu meclisin süresi dolar.
- Radyo kanalıyla kabul edilen hükümler duyurulur.
- Askeri güçler anayasayı beğenmediğinde müdahale edemez.
- Yine de haklar kısıtlanmıştır. (27 Mayıs eleştirme yasağı)
- Demokrat Partinin halefi olabilecek partiler YLP ve AP'dir. Ama seçmen bunları günün artlarından dolayı göremez.
- Anayasaya hayır denmesi hedeflenmiş bu partiler tarafından. Ör. AP sloganı "hayırlı olsun"
- Seçmen anayasaya %61 "evet" demiş (aslında anayasaya göre bu zayıf bir çoğunluk)
- 27 mayıs müdahalesi DP'ye karşı yapılmıştır.
- Yeni anayasa (1961) sağ kesim tarafından eleştirilmiş değişiklikler istenmiştir.
- 15 ekim 1961'de seçimleri askerin istediği olmamış. CHP çoğunluk oyu almış. Tek parti iktidarı gücüne ulaşacak oyu alamamış. Bir grup asker seçimi iptal etmek istemiş.
- İlk iş yeni cumhurbaşkanı seçmek olmuştur. İsmet İnönü'den aday olmaması istenmiştir. Dayatma ile Cemal Gürsel olmuştur.
- Silahlı güçler koalisyonda CHP'ye yer vermek ister, AP ve YTP'ye güvenmez. İsmet İnönü başbakan olsun istenmiştir.

- Yeni bir darbe girişimi bu anlaşmalar ile önlenmiş. İsmet İnönü'ye hükümet kurma yetkisi verilmiştir.
- 1964: AP'nin DP devamı olduğu anlaşılmış Süleyman Demirel ile AP yönetimi başlamış.
- Sicil yönetime geçince, yeni seçim kanunu oluşturulmuştur.

1924 Anayasası ile 1961 Anayasası karşılaştırması

- 1) 1924 Anayasası çoğunluk hakimiyeti anlayışı vardı. 4. Maddesinde açıkça görülürdü; Egemenlik yetki meclisin devirdi dolayısıyla da egemenlik iktidarındı. 1982 Anayasası madde 4; Anayasaya uygunluk ve yasama + yürütme + yargı + idari makamlar vardı. Tek bir iktidar muktedir değildir.
- 2) 1924 madde 102; Anayasa üstünlüğü belirtilmiş ama anayasa yargısı yoktur. Yasama sınır oluşturmamış. Sınırsız yönetim yönetime keyfiyet getirir. 1961 madde 8; hem anayasa üstünlüğü hem anayasa yargısını düzenler. Anayasanın üstünlüğü hakim olmuş. Yasama anayasayla sınırlandırılmıştır.
- 3) 1961 → kuvvetleri birbirinden hürriyetlerini garanti edecek şekilde ayırmak istemiş 1924 → Cumhurbaşkanı her genel seçimde meclis tarafından seçilir bir dahaki seçim dönemine kadar. Her meclisin kendi yasama döneminde kendi cumhurbaşkanını seçer m.31 tam bir düalizm, bu çoğunlukçu demokrasiyi oluşturuyor.
- 4) 1924 → tek meclis 1961 → 2 meclisli (yürütme niye bölünmüş; cumhurbaşkanı görev süresi 7 yıl olmuş her meclis döneminde değişmemiş.)
- 5) 1924 → üniversiteler özerk değildi. 1961 → üniversiteleri özerk olarak düzenledi. Düşünce ve bilim özgürlüğü sağlamış. TRT'ye de bu özerklik verilmiştir. Halkın doğru haber alabilmesi istenmiş. (Hükümet ve siyasi boşluklardan kurtarmak istenmiş. Monopoldür ama bilgi aktarma serbestliği vardır.
- 6) 1924 → Devlet iktidarın dikey yüzeyde bölmek istemiş (çoğunluk demokrasi için) üniter bir devlet dikey olarak bölünüyorsa bu iktidar gücünü kısıtlamak için yapılmış bir fiildir. (Dikey bölme: taşra teşkilatı, idari teşkilat, yerel yönetimler.) Ama yerel yönetimleri merkeze karşı koruyacak organ belirtilmemiş. = çoğunlukçu demokrasi. 1961 → yerel yönetimler denetime sunulmuş güvence altına alınmış. Seçim güvencesi gelmiş (Atama değil) yapı denetimi (organ sıfatını kaybetme korkusu) kanunla yetki ve görevler düzenlenir. NOT: sivil toplum: devlet otoritesi ile toplum arasındaki köprü görevini gören, devlet otoritesini sınırlayan topluluklar... (dernekler vs.) *Bir sivil toplum kuruluşunun siyasal bir tercihi olabilir burada sıkıntı yoktur.
- 7) 1961 → güçlü bir sivil toplum canlılığı istemiş çoğulcu demokrasi için. Anayasaların görevinde sivil topluma canlılık katmak yoktur. Canlı bir sivil toplum yaratamaz ama teşvik edebilir veya yok edebilir. Teşvik özel hükümler verir. 1982 → bu durum tam tersidir. 1924 → genel maddeler olarak verilmiş. 1961 → tek tek maddeleri inceleyerek güçlü bir sivil toplum amaçlamış anayasa aykırı olmazsa. Bunlar sayesinde Türkiye'de canlı ve dinamik bir sivil toplum ortaya çıktı. 1961 → çoğulcu demokrasi için çabalamıştır.
- 8) Temel hak ve özgürlükler bakımından;

1924 → hakları düzenleyen maddelere isimlerinden bahsedilmiştir. Tek tek anlatılmamış ve çekirdeği belli değildir. Hakların düzenlenmesi kanun koyucuya sınırsız yetki verilmiştir. Anayasa hakları tek tek anlatmalıdır. Aksi takdirde iktidara sınırsız yetki doğuyor. Çünkü kanun koyan organa (yasama) hakim olan güç iktidardır. 1961 → her hakkın alanını ayrı ayrı tanımlamış çekirdeği belirlemiş. Kanun koyucuyu sınırlamıştır. Hak ve özgürlüklere güvence sağlar. M.11 hakların özü ; hakların özüne dokunulamaz. (öz güvencesi.)
haklar sayıca daha fazla ve çelişkili
anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk vardır.

- 9) Kümülatif sonuç: 61 selefi ne kıyaslandığında (1924) daha özgürlükçüdür.
10) Sosyal devlet kavramı 1961’de kullanılmıştır. Serbest piyasa kurallarını sınırsız bir şekilde işlerken ortaya çıkacak eşitsizlikler devlet ekonomik ve sosyal düzeni sağlamakla görevlidir.
11) Devletçilik: 24’te bizzat devlet teşebbüsü yetkisi vardı devlet tek elineydi.

- **Vesayetçilik:**
 - 1961 Anayasası özgürlükçü ve çoğulcu yenilikçi mekanizmalara rağmen Türkiye’yi vesayetçi kurumlarla da ilk defa tanıştırmıştır.
 - Doğrudan oluşturulmuş vesayetler: Cumhuriyet senatosu. Senatoda 3 grup var;
 - 1-seçilmiş 1.grup. (genel oya dayanan)
 - 2-senatolar: askerlerden oluşur. (tabii senatör)
 - 3-cumhurbaşkanının seçtikleri. (kontenjan senatörü)
 - İkinci grup askerin yasamada vesayet yetkisi olduğu için cumhuriyet senatosu vesayet kurumu olmuş.
 - Milli Güvenlik Kurulu: vesayet organı, anayasa eliyle oluşturulmuş, üyeleri asker ve siviliden oluşan bir kurumdur. Hükümetlerin izleyeceği politikaların neler olduğunu belirler. Bu yüzden vesayetçi bir kurumdur. Seçilmişlerin alanını daraltır.
 - Bu iki kurum da anayasada yaratılmış.
 - Fiilen vesayetçi olan kurumlar: cumhurbaşkanı ve anayasa yargısı
 - -Cumhurbaşkanı: Silahlı kuvvetlerin elindeki bir makama dönüşmüş (Cemal Gürsel bir askerdir.) fiiliyattan yine bir vesayet kurumu olmuş.
 - -Anayasa Yargısı: temel işlevi birey özgürlüklerini korumaktır. Dünyada özgürlükçü bir rol üstlenmiştir. Ama Türkiye’de özgürlüklerin değil sınırlamaların bireylerin değil devletlerin güçlenmesini sağlayan bir vesayet kurumu olmuştur.
 - ! sağ kesim eleştirilmiş; özellikle AP yargıyı hiyerarşileştirdiği ve yasama, yürütmenin aşağıda kaldığını ileri sürmüştür.
 - ! 1960ların sonuna doğru sokak ve gençlik hareketleri alabildiğine yoğunluk kazanmış bu da dünyanın o dönemdeki durumu ve 61 anayasasının verdiği özgürlük ortamıyla olmuştur.

- *terör ve şiddet gibi eylemler de ortaya çıkmıştır. (büyükkelçilerin kaçırılma olayları..)
- *70'ler karşılandığında büyükşehirler her gün böyle olaylar yaşıyordu.
- Silahlı kuvvetler siyasete nasıl ilişileceğini düşünmeye başladı.
- **12 mart 1971:** TSK muhtıra yayınladı. 3 maddeden oluşuyordu. 3. Maddede askeri sivil yönetime tehditte bulunduğu maddeydi; reformlar yapılmazsa fiilen el konacak iması vardı. Yan askeri yönetime geçildi. Meclis feshedilmedi ama yönetim istifaya zorlanmıştır. Aslında AP'de değişiklik istiyordu amaçlar ortaktı bu yönden çelişiyorlardı. Demirel istifa vermek zorunda bırakıldı.
- **1971-1973 dönemi:**
 - Yarı askeri bu dönemde 4 ayrı hükümet kurulmuş. Teknokrat ve bürokrat ağırlıklı hükümetlerdir. Dışarıdan ve parlamentodan çeşitli insan vardır. AP üyeleri çoğunluk olduğu için tarafsız insanlara yer verilmiş.
 - İlk kadın bakan bu dönemdedir.
 - Parlamento anayasadaki değişiklikleri kabul etmeye zorlanmıştır.
 - Ecevit'in sol görüşle yıldızı parlamıştır. İsmet İnönü'ye karşı liderlik mücadelesi vardı. Ecevit askeri anayasa değişikliğine "hayır" oyu istiyor fakat İnönü "evet" diyordu. AP ve CHP bir kısmıyla anayasa değişiklikleri gerçekleşmiş, sahip olduğu o ruhu kaybetmiştir. Etraflı değişikliklerdir.
- **Değişiklikler:**
 - 1) önemli bir bölümü yürütme organını güçlendirecek niteliktedir. Mecliste KHK hakkı tanımayan 61, 71'de bu yetkiyi Bakanlar Kuruluna vermiştir.
 - 2) hak ve özgürlüklerin alanı daraltılmış. Hemen hemen hak ve özgürlük maddesinde eski özgürlükçü ruh kalmamıştır. 11.madde hakların özü başlığı kaldırılıp, içerik değiştirilmiş. 11.maddenin bir grup genel koruma, bir grup ile genel sınırlama olduğunu iddia etmiş. 2.ye uyulmuş ve değiştirilmiştir. Maddenin başlığı "hakların özü, sınırlandırılması ve koruması" olarak sınırlama maddesine dönüşmüştür.
 - 3) 1961 anayasası tabii hakim ilkesine sahipti: bir suçun ancak o suç işlendiği tarihte mevcut olan mahkemelerce yargılanabileceğidir. Sonradan yargılanma olmaması ile keyfiyet önlenmiştir. Yeni değişikliklerle kanunla çelişen maddeler vardır; sıkı yönetim mahkemesi kurup 3 ay öncesine kadar yargılama yapıyorlardı.
Tabii hukuk ilkesi → kanuni hakim ilkelerine dönüşmüş.
Devlet memurlarının sendika kurma hakkı kaldırılmış.
 - 4) Anayasa yargısı etkisi daha zayıf bir yargısal denetime dönüşmüş. Anayasa yargısına dava açma yetkisini siyasi parti (mecliste siyasi olan), mecliste grubu olan siyasi parti, cumhurbaşkanı, meclis üyelerinin bir kısmına tanınmış. Böylece küçük siyasi partilerin daha geçme yetkisi olmamıştır. Çoğulcu demokrasi zayıflatılmıştır.
 - 5) Ülkedeki idari anlaşmazlıklar Danıştay'da görüşülüyordu. Değişik ile askeri yüksek idare mahkemeleri kurulmuş. Askerler orada yargılanmış. Danıştay sınırlamış.

- 6) İlk defa devlet güvenlik mahkemeleri kurulmuş askeri-sivil hakim sonuçlarından oluşur. Karmadır. Devletin güvenliğini korumak amaçla adeta olağanüstü bir mahkeme.

Sonuç;

- Bu değişiklikler yasadışı ve vesayetçi anayasalara temel olmuştur.
- Asker iç disiplinini kaybetmiş.
- 61'den sonra askere çıkış verilmiş.
- Askeri müdahaleler toplumun bazı kesimlerinde meşrulaşmış.
- Memnun olmayanlar askeri tahrik etmiş.
- Anayasa yenilikleri demokrasiden uzaklaşıyor.
- Askeri müdahale bir gelenek oluyor.

8.HAFTA

- 12 mart 1971 öncesinde problemler vardı anayasada değişiklikler yapılmak üzere değiştireceği
- yarı askeri dönem sona erdi. (Sivil yönetim)
- Siyasette çok ciddi bir kutuplaşma (sağ-sol)
- Parlamento ve hükümet düzeyinde sağ ve solun bir araya gelemeyecek düzeyde karşı olduğu
- 73 ve 77 genel seçimleri tek bir partinin parlamentoda söz alabileceği bir şey olmadı. Koalisyon veya azınlık oldu.
- Koalisyon kültüründe uzlaşma gerektirir, sadakat gerektirir. Ama bizde böyle bir anlayış yok
- 73'ten 80'e kadar istikrarsız hükümetlere mahkum oldu.
- 2 büyük parti olan Adalet Partisi ve CHP birbirine yönelik üslubu yıkıcı ve koalisyon kurmaya müsait değildi.
- Eğer Türkiye o günlerde bu iki parti koalisyon yapsaydı 12 eylül 80 müdahalesi olmayacaktı.
- Türkiye'de 77 genel seçimlerinden 80'e kadar kısa süren koalisyon ve azınlıkla yönetilir hale geldi.
- 6 aydan kısa bir süre görev başında kalabiliyorlardı.
- Adalet Partisi sağ ağırlıklı koalisyon, Milli Selamet Partisi, MHP.
- Bu koalisyon bitince Ecevit başkanlığındaki azınlık hükümeti gelmiştir.
- Parlamento mütemadiyen hükümet kurmak ve bozmak gibi bir işe odaklanmıştı.
- Maalesef parlamenterlerin hedefleri hizmetten çok kendileri için siyasal statü elde etmek olduğundan hepsi bakanlık koltuğu elde etmeye çalışıyordu.
- Yeni koalisyon kurmak için mevcut olanı düşürmeye çalışıyorlardı.
- Mevcut parlamentoya vaatler sunarak istifa istiyorlardı.
- Etik dışı siyasi hesaplarla harcanmıştır.
- Sokakta ne oluyordu?
- Terör ve şiddet eylemleri.
- Mezhep ve ırk terörleri
- 2 ana grupta sağ ve sol ayrımı.
- Sol gruplar alevi kökenli ve Kürtleri temsil ediyordu.
- Sağ gruplar Sünni eksenli ve Türk milliyetçileri temsil ediyordu.

- Kamu düzeninin sarsılması.
- Parlamento buna çözüm bulması gerekirken kendi içlerinde bir tartışma içindeydiler.
- Ekonomi kötü, enflasyon yüksek, döviz rezervleri 0.
- Türkiye’de üretilen ürünlerin hammaddeler durmuştu.
- Ortak Pazar Avrupa birliği falan o zaman da aynıydı.
- TSK Bülent Ecevit’e sıkı yönetim ilan etmesi için baskıda bulundu.
- Maraş olayında 100 kişi ölünce sıkı yönetim ilan edildi.
- Aralık 1979’da orgeneral Kenan Evren, cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e uyarı→ Demirel ve Ecevit
- TSK bu iki lideri koalisyon kurmaya davet etti.
- Bu problemlerin koalisyonla bitebileceği çağrısında bulunmuştu.
- TSK yaptığı darbenin olabilmesi için halkın bir bölümün darbe destekçisi olması gerekirdi.
- Koalisyon kurulamayacağı biliniyordu fakat darbe için bir adım gerekiyordu.
- Ecevit ılımlı karşı çıktı Demirel çok sert çıktı.
- Nisan 1980’de cumhurbaşkanı makamında bulunan Fahri Korutürk süresini doldurdu.
- Bu kez cumhurbaşkanı seçmesi gereken parlamento karşı karşıya kaldı.
- günkü anayasaya göre yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar cumhurbaşkanlığı senato başkanı vekalet eder.
- Siyasi partiler bir aday üzerinde uzlaşamadılar.
- Sorun yumağı oluşmuştur
- 12 Eylül’de askeri müdahaleyle karşı karşıya kalmasına sebep oldu.
- 11 Temmuz 1980 günü gerçekleştirilecekken TSK içinde durum analizi yapılarak tarih değişiyor.
- 2 temmuz günü hükümet yeni güven oyu almıştı.
- Stratejik durum uygun görülüyor darbe erteleniyor.
- 12 Eylül 1980’de yönetime el koyan milli güvenlik konseyi oluşmuştur. 5 kişi; Kenan Evren hava deniz karar ve jandarma.
- aynı gün 1 numaralı bildiri ile darbenin yapıldığını yönetimin askerde olduğunu gösteren bildiri yayınlamıştır.
- TSK adına 12 Eylül, 12 Eylül 80 bayrak harekâtının emir komuta zinciri içinde ifade edilmiştir.
- TSK adına bir grup subay değil, bütün ordu birliğince bu müdahale gerçekleştirilmiştir.
- Görüş ayrılığı olmamış planlanan politika izlenilmiştir.
- Parlamenter sistemin tıkanıldığı hükümet istikrarsızlığı politika üretememe, cumhurbaşkanı seçememe, terör ve şiddet...
- Milli güvenlik konseyi enkazı temizlendikten sonra hukuki meseleleri çözdükten sonra yönetimi sivillere teslim edeceğini bildirmiştir.
- Hep şu tema “TSK’nın uzun süre kalma gibi bir niyeti yoktur” (Latin Amerika ile kıyasla.)
- Görece kısa bir askeri süre.
- Asıl amaç yeni bir anayasa yapmak ve buna bağlı olan secim ve siyasi partiler maddesi koyup sivillere teslim edileceğini beyan etmiştir.
- Türkiye yeni anayasasının darbelere zemin olmayacak bir itina ile yapılması gerekir.
- Milli birlik komitesi gibi milli güvenlik konseyi de geçici anayasa düzeni hakkında kanun;

- Bu kanuna göre 61 anayasası ilga edilmemiştir ama askıya alınmıştır.
- Anayasanın cumhurbaşkanına sunduğu yetkiler devlet başkanı sıfatıyla kullanılacaktır.
- 61 anayasasının TBMM'ye sunduğu cumhuriyet senatosuna sunduğu milli güvenlik konseyine sunulacaktır.
- Kenan Evren ve bakanlar kurul tarafından.
- Milli güvenlik konseyin kurucu meclis yetkisi.
- Anayasaya aykırı hükümler varsa anayasa değişikliği olarak kabul edilecektir.
- Anayasa çakışıyorsa ??
- Anayasa yargısını ve idari yargıyı askıya almıştır.
- Milli Güvenlik konseyi tarafından kabul edilenlerin üzerine anayasa mahkemeleri başvurulamayacaktır.
- Bakanlar kurulunun kabul ettiği kararname idari işlemler üzerinde Danıştay'ın yargısal yetkisi bulunmayacaktır
- Güvencelerin askıya alınması hukuk devleti kalmadığını gösteriyor.
- Askeri yönetim otoriterdir. Hukuk devleti mekanizması askıya alınmıştır.

❖ Yeni anayasa yapım süreci:

- İdari yargı köklü bir değişiklik idare mahkemeleri, vergi mahkemeleri bölge idare mahkemeleri.
- Eğitim hayatıyla ilgili yüksek öğretim kanunu
- Hakimler ve savcılar yüksek kurulu
- Ülkenin hukuk düzenini yeniden yapılandıracak kanunlar kabul edilmiş.
- Yeni anayasa yapımı için 29 Haziran 81'de kurucu meclis hakkında kanun kabul edilmiştir.
- Meclislerden birisi sivil üyeler (danışma meclisi) diğer kanatta milli güvenlik konseyi
- Kanuna göre kurucu meclisin yegane görevi yeni anayasa yapmak değildir.
- Kurucu meclisin nasıl bir kompozisyona sahip? Danışma meclisi ve milli güvenlik konseyi.
- Danışma meclisi 160 üyeden oluşacaktır 40'ı MGK tarafından seçilecektir. Gerisi il valiliklerince tespitten sonra MGK'ya bildirilecek ve bu seçimi MGK yapacaktır.
- Her ilde kurucu meclisin danışma kanadında yer almak isteyen valiliğe başvurur. İle tahsis edilen 3 katı kadar isim tespit edecek ve MGK bildirecek ve MGK nihai kararı verecektir.
- Danışmanın hepsi aslında MGK tarafından belirlenmiştir. Dolaylı
- Kurucu meclis hakkında kanun danışma meclisinde üye olabilir hükme bağlamıştır.
- Hiçbir siyasiye üyelik bağı olmayanlar üye seçilebilirler.
- 120 üye yüksek öğretim mezunu olmalıdır.
- Kurucu meclis tamamen partisiz bir yapıyı ifade etmektedir.
- 12 eylül 80 askeri müdahalesi dönemin bütün siyasi partilerine eşit bir şekilde konumlanmıştır.
- Yeni anayasa taslağı danışma meclisi tarafından hazırlanacak sonra MGK'ya sunulacaktır. Aynen kabul edebilir, değiştirebilir, yeni bir hüküm öne sürebilir.
- Bu anayasanın nihai içeriğini belirleyen MGK'dır.
- Danışma meclisi sıfatının danışma meclisinin rastgele seçilmediğini görürüz. Metin üzerinde belirleyici olamaz.
- Askeri irade ile gerçekleşen bir anayasa

- Siyasi Partiler, 12 Eylül 80 müdahalesi gerçekleşince hemen fesih edilmemiş. Askıya alınmış. Kurucu meclis 13 Ekim 81’de siyasi partileri fesih etmiştir.
- Yeni anayasanın yapımında siyasi güçlerin dışında objektif bir anayasa olması istenmektedir.
- 12 Eylül 80den sonra MGK yönetimi bildiriler ve kararlar sunmuştur.
- Yeni anayasa metni hazırlandıktan sonra halk oyuna sunma aşamasına gelinir.
- MGK yayınladığı 70-71 kararlarla eleştirme ve değerlendirmeyi hükme bağlamıştır.
- 70’te sadece geliştirici yorum.
- 71 anayasayı halka tanıtmak Kenan Evren’e aittir.
- Yurt gezilerine çıkarak ve radyo televizyon konuşmalarından anayasayı halka tanıtmış ve %91 evet oyuyla anayasa yürürlüğe girmiştir.
- Anayasaya hayır denirse askeri yönetim devamı anlamına gelir.
- Cumhurbaşkanı Bülent Ulusu’ya göre anayasa reddedilince, biz yönetmeye devam ederiz halk bizi istiyor demektir.
- Anayasa taslağının %70 evet oyu beklenirken şaşırtıcı bir oy %91.
- Hayır demek askeri yönetime evet demektir.
- Evet diyelim, yol açalım yönetim sivillere geçsin, siviller zaten değiştirir. Çok otoriterdir değiştirirler.
- Madde 1. Anayasanın halk oylamasına sunulduğu tarihte oylar MGK başkanı Kenan Evren’in cumhurbaşkanı olması için de oy esas alınmıştır.
- Halk oylamasıyla presbit bileşimdir.
- Nasıl bir katkı sağlamıştır bunu bulmak mümkün değildir.
- Özgürce verilen evet oyları değildir.

1982 Anayasası ile 1961 Anayasasını Karşılaştırma

- ♣ 1982 anayasasının temel özellikleri;
- ♣ Kazuistik bir anayasadır (çerçeve anayasanın zıttı.)
- ♣ Kazuistik ayrıntılı demektir
- ♣ kanun konusu olanları anayasaya dönüştüren bir anayasadır.
- ♣ 61 anayasası esas itibarıyla kazuistik bir anayasadır ayrıntılıdır.
- ♣ 82 daha kazuistiktir.
- ♣ 1961 anayasası 154 madde ve 11 geçici maddeden oluşur.
- ♣ 1982 anayasası 174 madde 16 geçici maddeden oluşur.
- ♣ başlangıç bölümlerini karşılaştırsak 82’nin başlangıcı 61’in başlangıcının iki katıdır.
- ♣ Her iki anayasanın münferit maddelerine bakacak olursak; 61 anayasası siyasi partileri ve 82 siyasi partileri karşılaştırılınca 82’de çok fazla fıkra var.
- ♣ Neden Türkiye kazuistik anayasa yapma ihtiyacı duyar?
- ♣ 1961 anayasasıyla ortaya çıkmış çünkü 24 anayasasının çoğunlukçu bir anayasa olmasıdır.
- ♣ Parlamento çoğunluğuna sahip olan kendini anayasa üstünde görmüş ve menfaat gözeterek yorumlamıştır.
- ♣ Haliyle 61’i yapanlar özü itibarıyla o çoğunlukçu demokrasiye karşı bir demokrasiyle çoğunluksu demokrasi istemiştir.
- ♣ Anayasaya keyfi anlam yüklenmesini istememiştir.
- ♣ Bu yüzden bir anayasa sorunu oluşturulması önlenmek istemiştir.
- ♣ Türkiye’de anayasacı kültür güçlü değil, hukuk devleti güçlü değil.

- ♣ Hukuk devletinin unsurları olan anayasa üstünlük, sadakat, aykırı kanun yapmamak, titizlikle uygulamak...
- ♣ Kriz olmaması
- ♣ 367 krizini araştır
- ♣ çerçeve anayasalar daha uzun ömürlüdür çünkü toplum değişmektedir anayasa o kadar kolay ayak uyduramayabilir.
- ♣ Kazuistik olanlar değişir.
- ♣ ABD anayasası uzun ömürlü.
- ♣ Türkiye'nin kronik hastalığı anayasa yapmak, çerçeve istenir fakat herkes kendine göre yorumlayacaktır.
- ♣ Hukuk devleti olanlar biz olmadığımız için biz çerçeve yapamayız. Kazuistik olmalıdır.
- ♣ 1961 anayasası sadece 1 maddesine değişmezlik izafe etti.
- ♣ Her iki anayasada da anayasanın 3te birinin yazılı teklifi ve 3te 2sinin onayıyla gerçekleşir.
- ♣ 82 buna ek olarak bir olay safhası eklemiştir. Bunu cumhurbaşkanı ve halk arasında paylaştırmıştır.
- ♣ 82 anayasası katıdır.
- ♣ 82 anayasasının geçici 9.maddesi anayasanın ilk 6 yıl değişememe. Değiştirilirse cumhurbaşkanının güçleştirici bir veto yetkisi vardır.
- ♣ Meclise iade ederse, üye tam sayısını 4te 3üyle evet diyebilir.
- ♣ Buda zorlaştırıldığının kanıtı olabilir.
- ♣ 1982 anayasasının geçici 15. Madde son fıkra: MGK döneminde 80-83 kabul edilen kanunlar aleyhine başvuruda bulunamaz. Yargı denetimine kapalı.
- ♣ Anayasasının katılığı ile ilgili değil, devlet hayatına katılık kazandırmıştır.
- ♣ MGK 600 küsur kanun 90 küsur kararname, meclis bunu değiştirmesi çok zor.
- ♣ 15.madde son fıkra 2001'de bitmiştir.

HAFTA 9

1961-1982 Karşılaştırma

- 61 anayasası çoğulcu demokrasidir.
- çoğulcu ve çoğunlukçuyu ayıran; karar alma sürecinin katılım boyutunun yükseltiyor olması önemlidir.
- Sahip olduğu demokrasi anlayışı zıttır.
- 82 AY çoğulcu veya çoğunlukçu değil. Katılma boyutunda çeşitli sınırlar ve engeller yaratmak üzere daha az katılımcı.
- Siyasi partiler gençlik kolu kurabilir. Yurtdışında faaliyet gösterebilir. (82 anayasasında yasakları kaldırmıştır)
- Yasama görevini 4 değil 5 yıl olarak öngörmüş. 61'de 4 yıl. 82'de 5 yıl.
- 82 iki seçim dönemi arasında sadece 1 kez seçime gidebileceğini söylemiş.
- 2007'de değiştirilmiş yine 4 yıla inmiş.
- 82 daha az katılımcı demokrasi (çoğunlukçu değil çoğulcu da değil.)

82 anayasasında vesayet kurumları;

- Devraldığı vesayeti güçlendirmiş.
- Daha ağır ve derin ele alınmıştır.
- Cumhuriyet senatosu (2. Meclis):
- *genel oy 30 üye
- *cumhurbaşkanı seçimi 15 üye
- *tabii senatör 23 üye
- (hayat boyu bu statü).

Devletin Temel Nitelikleri**1. Cumhuriyetçilik**

- Cumhuriyet hem bir devlet şekli hem de bir hükümet şekli olarak kabul edilir.
- Devlet şekli olarak Cumhuriyet, egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder.
- Hükümet şekli olarak Cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine göre kurulmuş olduğu, özellikle bunların oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamadığı bir hükümet sistemini anlatır.
- Cumhuriyet 29 Ekim 1923'te "devletin şekli hükümeti, cumhuriyettir."
- Her cumhuriyet demokratik bir düzen içermez. (İngiltere, Norveç, İsveç..)
- Atatürk'e göre "demokrasi prensibinin en asri ve mantıki tatbikini temin eden hükümet şekli Cumhuriyettir."

2. Başlangıç İlkeleri, Toplumun Huzuru, Milli Dayanışma ve Adalet

- Anayasa Mahkemesi anayasaya uygunluk denetimi yaparken başlangıç ifadelerinden ancak aydınlatıcı nitelikte destek ölçü norm olarak yararlanabilir. Bu ilkelerin anayasa maddelerinde somutlaşmış esas ölçü norm şekline dayanması daha doğru olur.
- 1982 başlangıç ilkelerini bağımsız ölçü norm olarak kullanılmıştır ve kararlarındaki temel gerekçeyi başlangıç ilkelerine bağlamıştır. Bu sakıncalı bir durumdur. Bu şekilde yapılan Anayasaya uygunluk denetimi "yerindelik denetimine" dönüşebilir.

3. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlılık

- 1924 Anayasasının 1937'de geçirdiği değişiklik ile Cumhuriyetin nitelikleri arasında "milliyetçilik" ilkesine yer verilmiştir.
- 1961 anayasasında "milli devlet" olarak karşımıza çıkar.
- "milli devlet" deyiminin kullanılması, buna karşılık başlangıç ilkelerinde Türk Milliyetçiliğinin uzun ve ayrıntılı tanımının verilmesi kabul edilmiştir.
- 1982 Anayasası doğrudan doğruya "Atatürk milliyetçiliğine bağlı" deyimini kullanmıştır.

- Atatürk'e göre Türk Milliyetçiliği de, "ilerleme ve gelişme yolunda ve milletler arası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır."
- Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.
- Devlet dilinin Türkçe olması devletin milli niteliğinin doğal bir sonucudur.

4. Laiklik

- Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.
- Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.
- AY 14'teki hükümlere aykırı olmamak kaydıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.
- AY ibadet hürriyetini vicdan hürriyeti kadar mutlak bir şekilde tanımamış ve sınırlamalar getirmiştir ve kötüye kullanılması yasaklanmıştır.
- AYM 1961de verdiği ve 1982de tekrarladığı kararlarında laiklikle din ve vicdan hürriyeti arasındaki ilişkinin esaslarını şöyle özetlemiştir:
 - a) Dinin, devlet işlerinde egemen ve etkili olmaması esasını benimseme,
 - b) Dinin bireyin manevi hayatına ilişkin olan dini inanç bölümünde aralarında ayırım gözetmeksizin sınırsız bir hürriyet tanımak suretiyle dini anayasal güvence altına alma,
 - c) Dinin bireyin manevi hayatını aşarak toplumsal hayatı etkileyen eylem ve davranışlara ilişkin bölümlerinde, kamu düzenini, güvenliğini ve çıkarlarını korumak amacıyla sınırlar kabul etme ve dinin kötüye kullanılmasını ve sömürülmesini yasaklama
 - d) Devlete, kamu düzeninin ve haklarının koruyucusu sıfatıyla dini hak ve hürriyetler üzerinde denetim yetkisi tanıma
- **Özet:** AYM, din hürriyetinin vicdan ve ibadet hürriyeti unsurları arasında ayırım yapmakta; bireyin manevi hayatına ilişkin olan vicdan ve dini inanç hürriyetinin sınırsızlığını kabul etmekte ama bireyin manevi hayatını aşarak toplumsal hayatı etkileyen eylem ve davranışların; yani ibadetlerin ise kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu menfaatlerini korumak amacıyla sınırlandırabileceğini belirtmiştir.

A) Resmi bir devlet dininin olmaması:

- Devletin belli bir dine üstünlük tanımaması, onun kurallarını kanunlar ve diğer devlet işlemleri yoluyla vatandaşlarına uygulamaya çalışmamasıdır.
- 1928 değişikliğine kadar "devletin dini İslam'dır." 1937'de ise laiklik kavramı resmen kullanılmıştır.
- Resmi dini olmayan bir devlet, belli bir dinin kurallarını vatandaşlarına benimsetmek için faaliyette bulunamaz. Bu ilkeyi 1961 AY; din eğitim ve

öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin ve kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır, diyerek ifade etmiştir.

B) Devletin bütün dinlerin mensuplarına eşit davranması

- Devletin çeşitli dinlerin mensupları arasında kanun önünde ayrılık gözetmemesi, hepsine ayrı işlem yapmasıdır.
- “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce ve benzeri sebeplerle ayrım gözetmeksizin kanun önünde eşittir.

C) Din ve Devlet kurumlarının birbirlerinden ayrılmış olması

- Laik bir devlette din kurumları devlet fonksiyonlarını göremez, devlet kurumları da din fonksiyonlarını ifa edemez.
- İslamlık bireylerin yalnız vicdanlarına ilişkin olan dini inanç bölümünü düzenlemekle kalmamış aynı zamanda bütün toplum ilişkilerini devlet faaliyetlerini ve hukuku da tanzim etmiştir.
- Diyanet işleri başkanlığının anayasada yer almasının ve mensuplarının memur niteliğinde sayılmasının birçok tarihi nedenlerin, gerçeklerin ve ülke koşullarıyla gereksinimlerinin doğurduğu bir zorunluluk sonucu olduğundan kuşku yoktur.

D) Devlet yönetiminin din kurallarından etkilenmemesi

- Devlet yönetimi laik devlette toplum ihtiyaçlarına göre yürütülür.
- Oysa dine bağlı devlet sisteminde din kurallarına uygunluk esastır.
- Kanuni esasi: şariat hükümlerinin yerine getirilmesi gerektiğini söyler, din işlerine uygunluk denetlenirdi.
- AY 24: Kimse devletin sosyal ekonomik siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.
- Laik niteliğini ortadan kaldırmak amacıyla yapılan her türlü propaganda ve siyasal faaliyet yasaklanmıştır.
- Siyasal partilerin tüzük ve programlarının, laik cumhuriyet ilkesine uygun olması gerekir.

E) Türk laiklik anlayışının kendine özgü niteliği

- Pasif laiklik ve Dayatmacı laiklik
- Dayatmacı Laiklik: Laikliğin klasik unsurlarının ötesinde devlete adeta toplumu ve bireyi laikleştirme görevi izafe etmekte, din olgusunu sadece bireysel bir vicdan sorunu olarak görerek sadece kamusal hayatı değil, toplumsal alanı da dini inançların ‘vesayetinden kurtarmayı’ amaçlamaktadır.
- Laiklik egemenliğe, demokrasiyle özgürlüğe ve bilgi bileşimine dayanan toplumsal bir atılım; siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın çağdaş düzenleyicisidir.
- Devlet gücüyle bireyleri dini inanç ve davranış kalıplarına uymaya zorlamak ne kadar hukuk ve ahlak dışı ise, devlet gücüyle bireyleri akılcı ve bilimsel kriterlere göre düşünmeye zorlamak da o kadar ahlak ve hukuk dışıdır.
- Katı laiklik: din bireyin sadece vicdanında yer bulan, bunun dışına çıkarak toplumsal ve kamusal alana kesinlikle yansımaması gereken bir olgudur.
- Esnek laiklik: dinin bireysel boyutunun yanında aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğu tespitinden yola çıkmaktadır. Dini sadece bireyin iç dünyasına

hapsetmemekte, onu bireysel ve kolektif kimliğin önemli bir unsuru olarak görmekte toplumsal görünürlüğe imkan tanımaktadır.

5. Demokratik Devlet

Anayasamızın benimsediği demokrasi anlayışı, insan haklarına saygılı yani anayasa hukuku ve siyaset bilimi literatüründe hürriyetçi demokrasi, batı demokrasisi, liberal demokrasi gibi çeşitli adlar ile adlandırılan demokrasi türüdür.

5.1. Milli Egemenlik ve Demokratik Devlet

1921 AY ile “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.”

Demokratik Devlet, egemenliğin bir kişi, zümre veya sınıf tarafından, belli sınıflar yararına kullanılmadığı, serbest ve genel seçimin iktidara gelmede ve iktidardan ayrılmada tek yok olarak kabul edildiği ve iktidarın bütün millet yararına kullanıldığı idare biçimidir.

5.2. Serbest Seçimler

“vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.”

- Genel oy: servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmasıdır. TR’de birinci ve ikinci meşrutiyet dönemlerinde, servete bağlı oy varken 1924 yılında erkekler için genel oy kabul edilmiş. 1934te ise bu hak kadınlara da verilmiştir.
- Eşit oy: her seçmenin bir oya sahip olması anlamına gelir. Aile reislerine, öğrenim durumu iyi olanlara ve kamu görevlerinde bulunanlara eskiden daha fazla oy hakkı veriliyordu.
- Seçimlerin serbestliği: Vatandaş hiçbir baskı olmadan oy kullanabilir. Oy vermek bir mecburiyettir. 1982 AY oy vermeyi anayasal yükümlülük haline getirmiş oy kullanmayanlara maddi para cezası uygulamıştır.
- Tek dereceli seçim: seçmenlerin doğrudan doğruya temsilcilerini seçmesidir. Tek ve iki dereceli olarak ikiye ayrılır. İki dereceli de seçmenler ikinci seçmeni seçer. TR’de 1946 seçimleri ilk tek seçimli seçimlerdir.
- Oyun gizliliği: Seçmenin baskı dan uzak, iradesini serbestçe kullanmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. TR’de 1950’de kabul edilmiştir.
- Açık sayım ve döküm: Oyların sayım ve dökümünün kamuya açık olarak yapılması da seçmenin belirttiği iradenin sonradan değiştirilmesini önler. TR’de 1950de kabul edilmiştir.

- g) Seçimlerin yargı organlarının yönetim ve denetiminde yapılması: seçimler yargı organlarının yönetimi ve denetimiyle yapılır. Seçim yolsuzluğu, düzeni, iptali, gibi işlemler ile ilgilenir. YSK üyeleri 7 asıl 4 yedek üyeden oluşur. Üyelerin 6'sı Yargıtay, 5'i Danıştay Genel Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından gizli oy ile seçilir. Bu üyeler kendi aralarında yapılan bir gizli oy seçimiyle başkan ve başkan yardımcısı seçerler.

5.3. Çok Partili Siyasal Hayat

Seçim serbestliğinin gerçek bir anlam taşıması, seçmenlerin çeşitli alternatifler arasında serbest bir seçme yapabilmelerine bağlıdır. Çağdaş demokratik devlette bu alternatifler, siyasal partiler tarafından oluşturulur. Modern demokrasi partiler demokrasisidir.

“siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.”

“vatandaşlar siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir.”

“siyasi partiler önceden izin almadan kurulurlar ve anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.”

Partilerin serbestçe faaliyette bulunabilmeleri kural olmakla birlikte, anayasamız bu kuralı istisnasız olarak kabul etmemiş ve parti faaliyetlerine sınırlamalar getirmiştir.

- a) Siyasi partilerin amaçlarına ilişkin yasaklar:** “siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine milli egemenliğe demokratik ve laik cumhuriyete aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı veya yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.”

aa. **Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü:** Mesela TC dışı karşı bağımsızlığının ortadan kaldırılmasını veya ülkemizin bir bölümünün TC'den ayrılmasını savunan bir parti kapatılır. Siyasi partiler TC'nin dayandığı devletin tekliği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamazlar. “TC ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla TC üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.”

bb. **Cumhuriyet ilkesi:** Bu ilke monarşik partileri yasaklamaktadır.

cc. **demokratik devlet düzeni:** AY 68. Maddesinde yer alan insan hakları millet egemenliği ve demokratik devlet ilkeleri, insan haklarına dayanan hürriyetçi çok-partili demokrasiyi reddeden her türlü totaliter ve diktacı partileri yasaklamaktadır.

dd. **Laiklik:** “her ne olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” “siyasi

partiler inkılap kanunlarının hükümlerine aykırı amaç güdemez, TC'nin laiklik niteliğinin değiştirilmesini ve halifeliğin yeniden kurulmasını amacını güdemeyeceklerini; dini tören ve ayin tertipleyemeyeceklerini ve Diyanet işleri başkanlığının genel idare içinde yer almasına ilişkin hükmüne aykırı amaç güdemeyeceklerini hükme bağlamıştır.”

ee. **Sınıf veya zümre diktatörlüğünün yasaklanması:** “siyasi parti sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz.” Ancak bu hüküm ne sosyolojik bir gerçeklik olarak sınıfların inkar edildiği ne de belli sınıfların menfaatlerini temsil eden siyasi partilerin yasaklandığı anlamına gelir. Sınıfların varlığı kabul edildiğinde siyasi partilerin tabanlarını belirli bir sınıfa dayandırmaları doğal olur. 61 ve 82de yasaklanan şey iktidarın bir sınıf egemenliğini kurmak yolunda kullanılması ve bir tek sınıfın öteki sınıflar üzerinde egemenlik kurmasıdır.

b) Siyasal partilerin örgütlenme ve çalışmalarına ilişkin yasaklar:

aa. Hakim, savcı, Sayıştay dahil yüksek yargı organ üyeleri kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliğini taşımayan diğer kamu görevlileri TSK mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamaz.

bb. “siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.”

cc. siyasi partiler ticari faaliyetlere girişemezler.

dd. Siyasi partilerin AYM mali denetimine tabi oldukları 82de ilk şeklinde de belirtilmiş olmakla beraber siyasi partilerin gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğu denetlenir ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar belirtilir.

ee. Temelli kapatılan bir parti başka bir ad altında kurulamaz.

ff. bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri AYM temelli kapatma kararına ilişkin kararın resmi gazetede yayınlanmasından itibaren 5 yıl sürece başka partinin kurucusu üyesi deneticisi yöneticisi olamaz.

gg. “yabancı devletlerden uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.

hh. kapatılmış siyasi partilerin isim, amblem, rumuz, rozet vb. işaretler ile daha önce kurulmuş bir TR devletine ait bayrak flama ve amblem siyasi partilerce kullanılamaz. Komünist anarşist faşist teokratik din dil ırk mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlar ile parti kurulamaz. Parti adında bu kelimeler kullanılamaz.

c) Siyasal partilerin kapatılması:

- “siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine AYM ile kesin karara bağlanır.

- Cumhuriyet başsavcısı kapama davasını ya resen, ya bakanlar kurul kararı üzerine adalet bakanının istemiyle ya da başka siyasal partinin istemde bulunmasıyla açar.
- Yeterli delil bulamama sonucu bildirim üzerine adalet bakanlığı veya yetkili kurula yazı ile itirazda bulunma hakkı vardır. Kurul en geç 30 gün içinde inceler ve haklı görmez ise dava açılmaz, haklı görürse başsavcılık AYM davası açmakla yükümlüdür.
- “siyasi parti tüzüğü ve programının 68.maddesinde hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapama kararı verilir.
- AYM temelli kapatmak yerine dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasal partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir. Böylece daha hafif yaptırımlar uygulanır.
- Parti kapatmada 3/5 oy gerekir.

d) Militan Demokrasi anlayışı ve Türk Anayasa Mahkemesi

- AYM 61 ve 82de siyasi partiler kanununda yer alan parti yasaklarını aşırı bir katılıkla uygular. 61de 6, 82de 19 parti kapatılmıştır.
- Demokratik kitle partisi: Kürt milliyetçiliği üzerinden yaptığı azınlık yaratarak ulus bütünlüğü bozmak gerekçesiyle kapatılmıştır.
- Milli Nizam partisi: din dersini zorunlu kılması ve TCK 163.maddenin kaldırılmasını talep ettiği için kapatılmıştır.
- Huzur partisi: üniversitelerde din eğitimi ve alfabeye harf ekleme isteği ile kapatılmıştır.
- Özgürlük ve demokrasi partisi: diyanet işleri bakanlığının kaldırılması din işlerinin cemaate bırakılması isteği ile kapatılmıştır.
- Demokratik barış hareketi partisi de aynı gerekçe ile kapatılmıştır.
- Refah partisi ve fazilet partisi: başörtüsü yasağının kaldırılması konusundaki talepleri gerekçesiyle kapatılmıştır.
- Parti kapatmaları Avrupa kriterleri ile Türk kriterleri yaklaşımı farklıdır. AİHM RP davası müstesna olmak üzere kendisine intikal eden bütün parti kapatma davalarında TR’nin sözleşmeyi ihlal etmiş olduğuna karar vermiştir.

e) Siyasal Partilere Devlet Yardımı

- Siyasal partilere devlet yardımı 1961 Anayasasının ilk metninde yer almamakla birlikte, 1971 yılındaki değişiklik ile anayasada yer almıştır.
- “son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde beşini alan veya bu seçimlerde Millet Meclisinde grup teşkil edecek sayıda milletvekilliği kazanmış bulunan siyasi partilere devletçe yapılacak yardım kanunla düzenlenir.”
- 82 Anayasası siyasal partilere devlet yardımından söz etmemiştir. Ancak Siyasal Partiler kanununa eklenen madde ile bu yardımın yapılması düzenlenmiştir.
- Her iki değişiklik de partiler arası eşitsizliğe neden olduğu düşüncesi ile iptal davasına konu olmuştur.
- AYM bunun anayasaya aykırılığını onaylamamıştır.

- Anayasa koyucu siyasi partileri demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görmüş ve siyasi partileri dernek vakıf kuruluşu olarak değerlendirmemiştir.
- Partilere devlet yardımı yapılmaması onların paraca güçlü kimi kişi ve kuruluşların etki ve baskısı altına düşme tehlikesi ile karşılaşmalarını istemek olur ki bunun hukuksallığı tartışılır. Böyle bir tehlike ancak devlet yardımı ile giderilebilir. Bu yardımda kamu yararı olduğu açıkça ortadadır.
- Partilere devlet yardımında partinin gücünün esas alınması, objektif bir ölçü ve haklı bir neden olması itibarıyla eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz.

6. İnsan Haklarına Saygılı Devlet

A) 1982 Anayasasının temel haklar konusundaki yaklaşımı

- 1961 AY insan haklarına dayalı deyimi yerine 1982 AY insan haklarına saygılı deyimini kullanmıştır.
- AYM 1985 yılında verdiği bir karar ile “1982 AY 2.maddesinde insan haklarına toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde saygılı olunacağı hükmüne yer vermek suretiyle 1961 Anayasasına nazaran Devlet ve toplumun çıkarlarına öncelik tanımıştır”
- 82, 61’in maddesindeki formülü benimseyerek “ herkes kişiliğine bağlı dokunulamaz, devredilemez temel hak ve hürriyetlere sahiptir”
- temel hak ve hürriyetlerin kişinin topluma ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva ettiğini belirtir.
- 1982 AY, 1961’e paralel olarak; hem devlete karşı ileri sürülebilecek ve korunacak temel hak ve hürriyetlere yer verir hem de modern sosyal devletin özgürleştirme anlayışına yer verir.
- 1982, 1961’e ek olarak, “ devletin temel amaçları arasında: kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak görevine de yer verir.
- 1982, 61’e oranla bireyin temel hak ve hürriyetlerine devlet otoritesi karşısında daha güçsüz bir konum verdiği kuşkusuz olmakla birlikte ilk bakışta paradoksal olarak 82 AY temel hak ve hürriyetlerin yazımında TR’nin taraf olduğu milletlerarası insan hakları sözleşmesi ve AİHS ile uyum ve paralellik içinde olması göze çarpar.

B) Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması

- 82 AY temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması konusunda kabul ettiği temel kural bazı noktalardan 1961 AY benimsediği sisteme benzemekte, bazı noktalarda ise ondan ayrılmaktadır.
- Benzer unsurlar, sınırlamanın “AY sözüne ve özüne uygun” olması ve “kanun” ile yapılmasıdır. Sınırlama bakımından ise önemli bir fark göze çarpar.
- 1961: kanun kamu yararı genel ahlak kamu düzeni sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebepler ile de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

- 1971 değişikliği: temel hak ve hürriyetler Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğin kamu düzeninin kamu yararının genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya AY diğer maddelerinde gösterilen özel sebepler ile AY sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanun ile sınırlandırılabilir. Kanun temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.
- 1982: temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün milli egemenliğin, cumhuriyetin, milli güvenliğin kamu düzeninin genel asayişin, kamu yararının genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca AY ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, AY özüne ve sözüne uygun olarak kanunla sınırlandırılabilir. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlandırmalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngördükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.
- Eğer herhangi bir hak ve hürriyete ait bulunan maddede böyle “özel” bir sebep gösterilmemiş ise o hak ve hürriyet yalnızca genel sınırlama sebebi teşkil eden kavramlara dayanılarak sınırlandırılabilir demektir.
- Gerekçelerin hepsine değil birisine dayandırmak sınırlandırmak için yeterli görülebilir.
- Bu sınırlamalar AY sözüne ve özüne aykırı olamaz, demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gereklerine aykırı olamaz. Bu şekilde AİHS sistemine uygundur.
- Mesela, silahsız ve saldırısız yürüyüş hakkı
- Mesela, bilim ve sanatı yayma hakkı ancak AY ilk 3 maddeye aykırı olmayacak şekilde yapma amacıyla...
- 82 ile 61in sınırlama konusundaki en temel farkı: kanunla sınırlandırma sebeplerinin arttırılmış veya hakkın özü kriterine demokratik toplum ve düzenin gereklerinin eklenmiş olmasından çok doğrudan doğruya Anayasadan kaynaklanan bu tür sınırlamaların 1961 AY ile kıyaslanamayacak kadar çok olmasıdır.

C) Sınırlamanın Sınırları

aa) sınırlama ancak kanun ile yapılabilir. (idarenin düzenleyici işlemleriyle hürriyetlerin hiçbir şekilde kıyaslanamayacağı anlamına gelmektedir.)

bb) Sınırlama “anayasanın sözüne ve özüne uygun olmak” zorundadır.

cc) kanuni sınırlama ancak anayasanın ilgili maddesinde o hürriyet için öngörülmüş olan sınırlama sebeplerine dayanabilir.

dd) ölçülülük ilkesi:

- bu ilke sınırlamada başvuru aracının sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını ifade eder.
- “öngörülen amaçlar yahut nedenler bahane edilerek, başka bir amaca ulaşmak için hak ve hürriyetler sınırlandırılmayacak; yahut meşru amaç güdülerek sınırlandırılmamış olsalar bile, getirilen sınırlama bu amacın

zorunlu yahut gerekli kıldığından fazla olmayacaktır. Diğer bir deyimle amaç ve sınırlama orantısı herhalde korunacaktır.”

- Makul, kabul edilebilir sınırların aşılması aykırılığı oluşturur. Makul ölçülerin aşılması bir iptal nedenidir. Yapılan sınırlamayla sağladığı yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gerekir.

ee) Hakkın özü ve demokratik toplum düzeninin gerekleri:

- 61 AY kanunun temel hak ve hürriyetlerinin özüne dokunulamayacağı ilkesini kabul etmiştir. Ancak genel düzeyde; bir hak veya hürriyetin özü , onun vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu hürriyeti anlamsız kılacak olan asli çekirdeğidir.
- 82 AY ilk şekliyle öz kavramına yer vermez. Onun yerine “demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun” olmayı yer edinir. Getirilen bu kıstas 61 AY kabul ettiği öze dokunmama kıstasından daha belirgin ve uygulaması daha kolay olan bir kıstastır.
- Klasik demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Özgürlükçü olmak yanında, hukuk devleti olmak ve kişiyi ön planda tutmak da aynı rejimin öğelerindendir.
- AY 13 hakkın özü güvencesi demokratik toplum düzeninin gerekleri güvencesine ek olarak açıkça belirtilmiştir. Ayrıca sınırlamaların laik cumhuriyet gereklerine aykırı olmaması unsuru da 13.maddeye eklenmiştir.

D) Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılamaması

- Buna dair bir hüküm 1961 ilk metninde mevcut değildi. 71 değişikliğiyle geldi.
- 1961: Bu anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi insan hak ve hürriyetlerinden hiçbirisi insan hak ve hürriyetlerini veya TR devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrımına dayanarak nitelikleri anayasada belirtilen cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz. Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.
- 1982 korumayı madde olarak belirtmiştir: anayasada yer alan hak ve özgürlüklerden hiç biri devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil ırk din mezhep ayrımı yaratmak veya sair yoldan bu kavram ve düşüncelere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamazlar. Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında müeyyideler kanunla düzenlenir. Anayasanın hiçbir hükmü anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.
- Aslında 1971 anayasa değişikliği ve 82 bu konuda açık hüküm getirilmesi temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmadıkları takdirde mutlak ve sınırsız olacakları gibi bir yanılgıdan kaynaklanmaktadır. Oysa hak ve hürriyetler kendi niteliklerinden tabiatlarından doğan objektif sınırları vardır: mesela, toplantı

ve yürüyüşlerin silahsız ve saldırısız olması zorunluluğu belirtilmemiş olsaydı bile herhalde hiç kimse bu hakkın silahlı ve saldırılı olduğunu ileri süremezdi.

E) Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

- 61 anayasası temel hak ve hürriyet kullanımının durdurulmasına dair bir hüküm taşııyordu.
- Buna karşılık sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin maddede “sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir” denilmişti.
- Sıkıyönetim halinde anayasanın özel maddeleriyle hatta genel sınırlama maddesiyle bağlı olmadan hürriyetlerin istendiği gibi sınırlandırılabilirdi. Diğer bir deyimle sınırlamanın o hak ve hürriyetin özüne dokunamayacağı ilkesi de ihmal edilebilecek, Anayasanın kanun koyucuya yönelik yasaklama hükümlerini yani bütün ek güvenceler yok sayılabilecektir.
- 82 anayasası temel hak ve özgürlüklerin durdurulması konusunu düzenlemiştir.
- Savaş seferberlik sıkıyönetim veya ohallerde, milletler arası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla kısmen veya tamamen durdurulabilir veya Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.
- 82nin 61 üzerinden yapılan yorumunda ortaya çıkan 3 üstünlük vardır. Birisi ölçülülük (82 ancak durumun gerektirdiği ölçüde durdurulabilir), birisi milletlerarası yükümlülük, son olarak ise hiçbir şekilde ihlal edilemeyecek bir çekirdek alan hakları yaratmasıdır.

7. Hukuk Devleti

- Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında sayılır.
- Bütün uygar demokratik rejimlerin temel özelliklerinden biridir.
- Vatandaşların hukuki güvenlik içinde bulundukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi anlatır.
- AYM: insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekte kendini yükümlü sayan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlet olarak tanımlar.
- Hukuk dilinde hukuk devleti deyişi, devletin hukuk kurallarıyla bağlı sayılmadığı polis devleti kavramının karşısı olarak kullanılır.
- Hukuk devletinin başlıca varlık şartları nelerdir?
- -her şeyden önce devletin işlemlerinin hukuk kurallarına bağlılığını ifade eder. Bu bağlılık mekanizması ise bu işlemlerin yargı denetimi altında bulunmasıdır. Hukuk devleti denilince ilk olarak yürütmenin hukuka bağlılığı ve yürütme işlemlerinin yargı denetimi altında bulunması akla gelmektedir.
- Yasama organının yargısal denetimi bazı demokratik ülkelerde henüz kabul edilmemiş olduğu halde, yürütmenin yargısal denetimi bütün demokratik ülkelerde yerleşmiş bir kuraldır.

A) Yürütme İşleminin Yargısal Denetimi

- İki sistem mevcuttur.
- Birincisi; denetimin genel yargı organlarına bırakan ve özellikle Anglo Sakson ülkelerinde uygulanan “adli idare” veya “yargı birliği” sistemidir. Bu sistemde tek bir yargı organı vardır ve devletle fert arasındaki hukuki uyuşmazlıklar gibi bu yargı organınca yani genel mahkemelerce çözülür.
- İkincisi; yürütmenin eylem ve işlemlerinden doğan hukuki uyuşmazlıkların çözümünü, genel mahkemelere değil, özel bir takım yargı kuruluşlarına yani idari mahkemelere bırakır. “idari yargı” denilen bu sistem Fransa’da doğmuş ve oradan diğer Kara Avrupası ülkelerine yayılmıştır. TR’de bu sistem uygulanır.
- TR’de Danıştay idari yargı sisteminin en üst merciidir.
- Danıştay’ın, idari yargı görevinin yanında, merkezi idarenin danışma organı olma fonksiyonu da vardır. Bizi burada hukuk devleti açısından ilgilendiren; Danıştay’ın sadece idari yargı fonksiyonudur. Danıştay idari davaların bir kısmında ilk ve son inceleme mercii, bir kısmında ise son inceleme (temyiz) merciidir.
- Hukuk devleti bakımından önemli olan nokta yürütmenin eylem ve işlemlerinin bağımsız yargı organlarıncı denetlenmesidir.
- Hukuk devleti, adli idareyi benimseyen Anglo Sakson ülkelerinde olduğu kadar, idari yargıyı benimseyen Kara Avrupası ülkelerinde de mevcuttur.
- Denetim sistemi ne olursa olsun eğer yürütmenin bir kısım işlemleri çeşitli yollar ile denetim dışında bırakılabiliyorsa hukuk devleti ilkesi zedelenir.
- Bizim hukukumuzda Danıştay bir kısım yürütme işlemlerini siyasal görerek bunlardan doğan uyuşmazlıklara bakmayı reddediyordu.
- 61 ile “idarenin hiçbir eylem ve işlemi hiçbir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.” Hükmünü getirerek hukuk devleti ilkesini sarsan bu çeşit uygulamaları önlemiş oldu.
- Madde yasama yönüyle idari yargı yollarını kapatacak kanunların çıkmasını yasaklıyor; idari yargı yönüyle ilgi dışı görerek bakmayı reddetmeleri imkanını ortadan kaldırıyor.
- Böylece 61 hukuk devleti bakımından çok önemli bir aşama sağladığı kuşkusuzdur.
- MGK yüksek askeri şuranın işlerini idari yargının dışında tutmuştur çünkü TSK terfi ve emeklilik olaylarını yargılamak askeri disiplinin zayıflamasına yol açar.
- 2010 değişikliğiyle buna da şöyle bir sınır getirilmiştir: “ancak Yüksek askeri şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” Cümlesi eklenerek TSK’dan ilişik kesme kararları üzerinde yargı denetimi sağlanmıştır.
- 2010 değişikliği: disiplin kararları yargı denetiminin dışında tutulamaz.
- 2010 değişikliğinin önemli bir unsuru da: HSYK’nın meslekten çıkarma cezasına ilişkin kararlarının üzerinde de yargı denetimi sağlanmış olmasıdır.
- 1961 değişikliği ve 1982de bulunan madde “yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararları verilemez.”

- TR uygulamasında idare mahkemelerinin zaman zaman hukukilik denetiminin sınırlarını aşan ve yerindelik denetimi niteliği taşıyan kararlar vermeleri, Anayasaya böyle bir hükmün konulmasına yol açmıştır.
- 82: “İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verebilir.
- Olağan üstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde, ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile kanunun, yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabileceği anlaşılmaktadır. İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararlar doğacak olsa ve idari işlem açıkça hukuka aykırı bulunsa bile, idari yargının yürütmeyi durdurma kararı verme yetkisi kanunla sınırlanabilecektir ki, bunu hukuk devleti ilkesiyle bağdaştırmak güçtür.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

- İdarenin hukuka bağlılığı esas itibarıyla yargısal denetim yoluyla sağlanmakla beraber önceleri İskandinav ülkelerinde ortaya çıkan, günümüzde Kıta Avrupası sisteminde yaygınlaşan “Ombudsmanlık” ya da kamu denetçiliği veya halkın avukatlığı kurumu idarenin hem hukuka hem hakkaniyet kurallarına bağlılığını sağlaması bakımından önemli bir fonksiyon yerine getirmektedir.
- Yargısal denetim gibi hukuki bir müeyyidesi veya düzeltici yetkisi yoktur.
- İdarenin bir eylem veya işlemiyle haksızlığa uğradığını iddia eden bireylerin şikayetlerini incelemekte, bunları haklı bulursa ilgili idare birimi nezdinde tavassutta bulunarak işlemin düzeltilmesini sağlamaya çalışır.
- Bir diğer fonksiyonu ise: düzenli aralıklarla hazırladığı raporlarla parlamentoyu ve kamuoyunu bilgilendirerek, idarenin hak ihlallerine dikkati çekmek, böylece bu konularda gerekli idari ve kanuni düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bunu kabul eden ülkelerde, kamu denetçisinin yetkileri ve çalışma yöntemleri üzerinde tek ve standart bir model yoktur.
- 1982’de kamu denetçiliğiyle alakalı hiçbir hüküm bulunmamaktaydı. 2006’da ise “İdarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak üzere kuruldu.
- Fakat 2008’de AYM bunu iptal etti. Gerekçe 1: TBMM’ye böyle bir yetki vermemiş olması ve maddede sayılan yetkilerle kamu denetçisinin seçimi arasında “doğal sayılabilecek” bir ilişki bulunmamasıdır. Gerekçe 2: Kamu tüzel kişisi olarak kurulan biri idari kurumun “İdarenin bütünlüğü ilkesi” gereğince idarenin bünyesinde ve idari teşkilat yapısı içinde yer alması gerekmektedir.
- İptalin gereksizliği: “Yasama yetkisinin genelliği ve asliliği” ilkesinin gereği olarak, TBMM, anayasaya aykırı olmamak şartıyla dilediği alanda kanun yapabilir. Bunun için Anayasada özel bir yetkilendirici kanun olmasına ihtiyaç yoktur.

- Bu karar sonrası kamu denetçiliği kurumunun kurulabilmesi için AY değişikliği gerekecekti. 2010 değişikliği ile gelmiştir.
- “herkes bilgi edinme ve kamu denetçiliğine başvurma hakkına sahiptir. TBMM başkanlığına bağlı olarak kurulan kamu denetçiliği kurumu idarenin işleyişi ile ilgili şikayetleri inceler.
- Kamu başdenetçisi TBMM tarafından gizli oyla 4 yıllık seçilir... kanun ile düzenlenir(BKZ. Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu)
- Kanuna göre kurum TBMM’ye bağlı ve kamu tüzel kişiliğini haizdir.
- Baş denetçi ve 5 denetçi ile genel sekreter ve diğer personeller iş yapar.
- Kurum görevi sadece hukuka uygunluk incelemesi değildir. Ondan daha geniş bir kavram olan hakkaniyete uygunluğu kapsamaktadır.
- Ancak CB tek başına yaptığı işlemler, yasama ve yargı yetkilerinin kullanılmasına ilişkin kararlar ve silahlı kuvvetlerin “sırf askeri nitelikteki faaliyetleri” kurumun görevi dışındadır.
- Kurumun denetimi bir yargısal denetim değildir.
- Başvurunun kurum tarafından reddedilmesi halinde durmuş olan dava açma süresi gerekçeli red kararının ilgiliye tebliğden itibaren kaldığı yerden işleme başlar. Başvurunun kabul edilmesi halinde ilgili mercii kurumun önerisi üzerine 30 gün içinde herhangi bir işlem tesis etmez veya eylemde bulunmaz ise durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar. Kurumun inceleme ve araştırmasını, başvuru tarihinden itibaren 6 ay içinde sonuçlandıramaması halinde de durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar.” Görülüyor ki; Kamu denetçisine başvuru ve yargı süreçleri aynı zamanda işlememekte, ancak Kamu denetçiliğine başvuru dava hakkına hiçbir şekilde halel getirmemektedir.
- Kuruma başvurulması için öngörülen idari başvuru yolları ile özel kanunlarda yer alan zorunlu idari başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. İdari başvuru yolları tüketilmeden yapılan başvurular ilgili kuruma gönderilir. Ancak kurum telafisi güç veya imkansız zararların doğması ihtimali bulunan hallerde başvuruları kabul edebilir.
- Hukuka veya hakkaniyete aykırı bulunan işlemleri hükümsüz kılmaya yetkisi yoktur.
- İlgili merciinin öneriye uyma zorunluluğu yoktur.
- Kurum önerileri sadece tavsiye niteliğindedir.
- Kurumun beklentilere uygun işlemesi halinde şikayet konusu olan birçok hususu dava yoluna gerek kalmadan çok çabuk ve masrafsız olarak çözüme bağlayabileceği böylece yargının iş yükünü hafifleteceği ümit edilir.
- Bunun dışındaki fonksiyonu ise: görevine giren alanlarda yıllık raporlarla TBMM’yi ve kamuoyunu bilgilendirmek ve böylece idarenin işleyişi ve insan haklarındaki uygulamaları konusundaki aksaklıkları giderici yasama faaliyetlerine yön gösterir.
- Her yıl sonunda yürütülen faaliyet ve önerileri kapsayan bir rapor hazırlayarak, TBMM dilekçe komisyonu ve İnsan haklarını inceleme komisyonu üyelerinden oluşan karma komisyona sunar.
- Komisyon iki ay içinde görüşüp kanaat ve görüşlerini TBMM genel kuruluna sunar.

- Kurumun yıllık raporu ayrıca resmi gazete yayımlanmak suretiyle kamuoyuna duyurulur.
- Kurum açıklanmasında fayda gördüğü hususları yıllık raporu beklemeden her zaman kamuoyuna duyurabilir.
- Baş denetçi ve denetçi seçimleri kanunla düzenlenmiştir.
- Karma komisyona da önemli bir rol verilmiştir. Buna göre komisyon Başdenetçi seçimine başvuran aday adayları arasından 3 tane adayı genel kurula sunmak üzere başkanlığa bildirir. Denetçi seçimi komisyona bırakılır.
- Alt komisyon denetçi sayısının 3 katı kadar denetçi adayını komisyona sunar.
- Başdenetçinin niteliklerinin yeterli olmadığı sonradan anlaşılması ile genel kurul tarafından görüşmesiz olarak son verilir. Denetçiler ise komisyon tarafından son verilir.
- Görevleri 4 yıldır. En fazla iki dönem yapabilirler.

B) Yasama İşlemlerinin Yargısal Denetimi

- Yürütme işleminin yargısal denetimi hukuk devletinin temel ilkelerinden biri olmakla birlikte tek başına hukukun üstünlüğünü ve vatandaşların hukuki güvenliğini sağlamaya yeterli değildir. Yasama işlemlerinde anayasaya uygunluğunun yargı organlarında denetlenebilmesi gerekir.
- 1982 AY kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine iki istisna getirmiştir: inkılap kanunlarının anayasaya aykırılığının iddia edilememesi ve MGK döneminde çıkarılmış kanunların , KHK'ların ve anayasa düzeni hakkında kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların aykırılığı denetlenemez (ikinci istisna sonradan kaldırılmıştır.)

C) Yargı Bağımsızlığı

- Hukuk devletinin en önemli unsurlarından biri de, yargı bağımsızlığıdır.
- Gerçekten eğer yürütme veya yasama işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetleyecek olan organlar yürütme ve yasama organları karşısında tam bir bağımsızlığa sahip değillerse yargı denetiminden beklenen yararlar büyük ölçüde ortadan kalkmış olur.
- Yargı bağımsızlığının güvence altına alınmamış olduğu sistemlerde, gerçek anlamda bir hukuk devletinden söz etmeye imkan yoktur.

D) Kanuni Hakim Güvencesi

- Tabi yargı ilkesi uyumsuzluğu yargılayacak olan mahkemenin o uyumsuzluğun doğmasından önce kanunen belli olmasıdır. Danışma meclisi anayasa komisyonunun gerekçesine göre bu suretle davanın olaydan sonra çıkarılacak bir kanunla yaratılan mahkeme önüne getirilmesi yasaklanmakta, yani kişiye veya olaya göre kişiyi veya olayı göz önünde tutarak mahkeme kurma imkanını ortadan kaldırmaktadır. Bu ise tarafsız yargı mercii güvencesinin ilk gereğidir.
- 1961'de tabii yargı yolu başlığı altında "hiç kimse tabii hakiminden başka bir mercii önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi tabii hakiminden başka bir mercii önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciiiler kurulamaz."
- 1971 ve 82de ise: "hiç kimse kanunen tabii olduğu mahkemeden başka merci önüne çıkarılamaz."

- Bu iki hüküm arasındaki fark: sıkıyönetim kanununda bu ilkeye uygunluğu şüpheli görülebilecek birtakım hükümlerin varlığı değişiklik getirilmesine yol açmıştır. “sıkıyönetim bölgelerinde milli savunma bakanlığınca gerekli görülen yerlerde yeteri kadar askeri mahkeme kurulur. Sıkıyönetime neden olan olayları en çok 3 ay önce işlenmiş olmak kaydıyla bu mahkemelerde yargılanabilmektedir.

E) Cezai Sorumluluğun ilkeleri

- Kimse işlendiği zaman yürürlükte olan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz.
- Kimseye suç işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş cezadan daha ağır bir ceza verilemez.
- Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla koyulur.
- Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılmaz.
- Hiç kimse kendini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayıcı bir beyanda bulunmaya ve delil göstermeye zorlanamaz.
- Ceza sorumluluğu şahsidir.
- Genel müsadere cezası verilemez.
- İdare kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. (TSK iç düzeni bakımından istisna getirebilir)
- Vatandaşlar suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilmez.
- Savaş ve çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez.
- Kanuna aykırı elde edilmiş bulgular delil olarak kullanılamaz.
- Hiç kimse yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonamaz.
- 2004 değişikliği ile ölüm tamamen yasaklanmıştır. (uluslararası ceza divanına taraf olmanın getirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere)

F) Hukukun genel ilkelerine bağlılık

- 61 ve 82 doğrudan doğruya bundan bahsetmemiştir fakat ima vardır.
- Uygar milletlerce tanınmış genel hukuk ilkelerini milletler arası hukukun kaynakları arasında sayar.
- Rousseau’ya göre: ahde vefa, hakkın kötüye kullanılmaması, kazanılmış haklara saygı, sebepsiz zenginleşme, gecikme faizi, verilen zararın tazmini, kesin hükme saygı.
- Buna ek olarak: bir kimsenin sahip olduğu haklardan fazlasını devredememesi kimsenin kendi davasına hakim olamaması, mücbir sebep ve diğer bazı ilkeler de eklenebilir.
- 61 ve 82 dönemlerinde verdiği çeşitli kararlarda hukukun genel ilkelerinden destek ölçü norm olarak yararlanmıştır. Hatta hükümlerde bazen kullanmıştır.
- AYM: hukuk devleti anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da

bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve anayasada bulunduğu bilincine sahip olduğu devlettir.

- 82'nin dayandığı bazı ilkeler: iyi niyet, ahde vefa, kazanılmış haklara saygı, kanunların geriye yürümezliği, kesin hükme saygı, devlete ve kanunlara güven, özel kural-genel kural çatışmasında özel kuralın uygulanması...
- kazanılmış haktan söz edebilmek için: hakkın edinildiği anda yürürlükte olan kurallara uygun şekilde ve bütün sonuçlarıyla fiilen elde etmiş olması gerekir.

8. Sosyal Devlet

- 20.yy'da Batı demokrasilerinde ortaya çıkmış olan sosyal devlet ve refah devleti kavramı, devletin sosyal barış ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade etmektedir.
- Liberal felsefeden esinlenen "jandarma devlet" anlayışı, devletin görevlerini dışa karşı savunmayı ve yurt içinde düzen ve güvenliği sağlamaktan ibaret görmekte, özellikle devletin ekonomik müdahalesini ekonominin doğal kanunlarının işleyişini bozacağı için zararlı sayar ve sosyal devlet kavramından kesinlikle ayrılır.
- Sosyal devlet, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesi yoluyla, sınıf çatışmalarını yumuşatan ve milli bütünlüşmeyi sağlamaya çalışan bir devlet anlayışıdır.
- Sosyal devlet, sosyalist devletin aksine üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hakkını ve özel teşebbüs hürriyeti tanır. Ekonomik hayatın düzeni, esas itibarıyla, serbest rekabete ve piyasa ekonomisi kurallarına dayanır. Bu anlamda sosyal devleti serbest rekabetçi kapitalist ekonomik sistemin çağımızın şartlarına ve gereklerine uyarlanmış bir şekli olarak düşünmek yanlış olmaz.
- 1961 ve 82de sosyal devlet bu anlamda kabul edilmiştir.
- 1982: herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır. / görülüyor ki özel teşebbüslerin serbestçe kurulabilmesine, hatta devletin bunların güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirler almakla yükümlü olmasına karşılık devlet özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini sağlamakla yükümlüdür. Teşebbüs hürriyetine bu amaçlarla bazı sınırlamalar getirilebilir.
- Sosyal devlet malike mutlak ve sınırsız bir hak vermez. Sosyal devlette mülkiyet, haklarla birlikte ödev ve yükümlülükleri içeren bir statüdür.
- 61 bu hakların kamu yararı amacıyla kanunla sınırlanabileceğini ve mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağını belirtmiştir.
- Sosyal devlet devlete karşı korunan hürriyetlerin yanında hürleştirme kavramına da yer verir.
- Kısaca sosyal devlet: sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak ve herkes için insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü

devlet olarak tanımlanabilir. Bu amacın gerçekleştirilmesinin , devletin ekonomik hayata müdahalesini gerektireceği açıktır.

A) Devletin Ekonomik Hayata Müdahalesinin Ölçütü

- 1961: toplum yararının gerektirdiği öncelikler ile ekonomik hayata müdahaleyi belirtmiştir.
- 82ye göre: kişilerin ve toplumun refah, huzur mutluluğunu sağlamak.. devlet özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.. ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmayı planlamak.. devlet para kredi sermaye mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı tedbirler alır... şeklinde hükümlere yer verir. Devlet ekonomik hayatın işleyişini düzenlemek gerektiğinde bu alana müdahale hususunda görevli kılındığını ortaya koymaktadır.
- Geniş çerçevede, siyasal iktidarın ekonomik politikayı kendi siyasal tercih ve önceliklerine göre yönlendirebilecek olmaları doğal olduğu gibi, demokratik rejimin gereklerine de uygundur.

B) Sosyal Devletin Hukuki Yöntemleri

- Sosyal devleti gerçekleştirmeye yönelik hukuki yöntemler nelerdir? Diğer bir deyim ile, sosyal devlet hangi hukuki araçlar ile gerçekleştirilebilir?

a) Herkese insan haysiyetine yakışır asgari bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler:

- Bunun yolları arasında herkese çalışma imkanının sağlanması, çalışan herkese insanca yaşayabilmesini mümkün kılacak adaletli bir ücret ödenmesi ve çalışmayacak durumda olanların da çeşitli sosyal güvenlik tedbirleri ile korunması yer almaktadır.
- Anayasaya göre: çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak devletin ödevleri arasında yer alır. Çalışma hakkının yanında çalışanların adaletli bir ücret elde etmeleri de sosyal devletin bir gereğidir.
- AY: ücret emeğin karşılığıdır. Devlet çalışanlarının yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur.
- Sosyal devlet yaşlılık, hastalık, sakatlık işsizlik gibi sebeplerle çalışmayacak durumda olanları koruyacak tedbirleri de almalıdır.
- AY: herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliğini sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.
- AY: devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur. Yaşlılar devletçe korunur korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.
- Herkes sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak, çevre kirliliğini önlemek devlet ve vatandaşın ödevidir.

- Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırarak işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Sosyal yardım kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.
- Devlet konut ihtiyacına karşı tedbirler alır.
- Devlet eğitim hakkından kimsenin yoksun bırakılamayacağını da düzenler.

b) Vergi adaleti:

- Çağdaş sosyal devlette gelir ve servet eşitsizliklerini azaltmada en önemli rolü vergi politikası oynar.
- AY: herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır.
- Vergilendirme yöntemi: yüksek gelir tabakalarından yüksek oranlarda, düşük gelir tabakalarından düşük oranda vergi alınması suretiyle gelir eşitsizliklerinin azaltılmasını amaçlar. Bu amaçla kullanım sosyal adalet ve sosyal devlet ilkelerinin gereğidir.
- Bu şekilde toplanan devlet gelirlerinin bir bölümünün daha çok düşük gelirli grupların yararlanacağı bazı sosyal nitelikli kamu hizmetlerinde kullanılması da, herkese insan haysiyetine yakışır bir hayat seviyesi sağlanması hedefinin gerçekleştirilmesine yardım eder.

c) Kamulaştırma ve devletleştirme

- Kamu hizmetlerini yürütebilmek için gerekli olan özel mülkiyet altındaki taşınmaz bir malın, sahibinin isteğine bakılmaksızın kamu mülkiyetine geçirilmesi işlemine kamulaştırma denir.
- Bu durumda taşınmazın gerçek karşılığının ödenmesi şartı ile özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını kanun ile gösterilen esas ve usullere göre kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifak hakkı kurmaya yetkilidir.
- Başta bu değer peşin ödenmesi kanunla düzenlenmişti fakat bu kamulaştırma işlemini zorlaştırıyordu. Sonra 5 yılı aşmamak şartıyla taksitlendirmeye yöneltildi. 61de bu süre 10 yıla, çiftçi topraklandırması için 20 yıla çıktı. 82de ise 5 yıla indirildi.
- Devletleştirme işleminde ise özel teşebbüsleri esas alır.
- Devletleştirmede 61 ve 82 arasındaki temel fark: 61in taksiti kabul etmesi, 82nin peşin istemesidir. Bu durumda devletleştirme ekonomik açıdan güçleşmiştir.
- Özel teşebbüs ancak şu durumlarda devletleşebilir:
 - Kamu ihtiyacına hitap etmesi
 - Bu hizmet veya üretimin kontrol, rekabet ikame veya başka yollardan sağlama imkanının bulunmaması.

- Hizmet veya üretimin yavaşlatılması sonucu kamunun büyük zarar görmesi
(bu hükme karşı Anayasada mevcut olmayan yeni şartlar öngörmek suretiyle devletleştirme olanağının ortadan kaldırıldığı oysa devletleştirme yetkisinden yoksun bir sosyal devlet düşünölmeyeceğı gerekçesiyle iptal davası açılmış fakat AYM devletçiliğın sosyal devletin tek aracı olmadığı, esasen kanunun devletleştirme olanağını ortadan kaldırmadığını belirterek reddetmiştir.)

d) Planlama

- Toplumun ekonomik kaynaklarının, ekonomik kaynaklarının, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla bilimsel ve akılcı biçimde kullanılmasını sağlar.
- Bunu sağlayacak araç planlamadır.
- 61 ve 82 bu planlamayı devlete görev olarak yükler.
- Devletin görevi;
- Ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmayı planlamak
- Sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini planlamak
- ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaç ile gerekli teşkilatlanmayı kurmak.
- Devlet Planlama teşkilatı olarak 61de yer almıştır.
- Fakat 82de buna dair bir veri yoktur. Anayasa emri olmak ile beraber bunun devlet planlama teşkilatı tarafından yapılması zorunlu olarak görölmemiştir.
- 61 planlama konusunda ekonomik kalkınma hedefi kadar sosyal devlet anlayışının gereğı olan sosyal önceliklere ağırlık verir.
- 82 daha çok milli tasarrufu ve üretimi arttırmak, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde denge sağlamak yatırım ve istihdamı geliştirmek gibi salt ekonomik nitelikte amaçlar ile ilgilenir. 82 liberal bir ekonomik politika ile daha kolay bağdaşabilir.

e) Sosyal Haklar

- Sosyal devletin en önemli unsurlarındandır.
- Sosyal hakkı tanımlamak ve onları diğer temel haklardan ayıran kriterleri ortaya koymak kolay değildir.
- Sosyal hakları ancak amaçlarına göre ayırt etmek mümkündür. Sosyal haklar, ister olumlu ister olumsuz edim gerektirsinler, ister toplu ister bireysel olarak kullanabilsinler sosyal adalet sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya, toplum içinde ekonomik bakımdan zayıf olan sınıf ve grupları korumaya yönelik haklardır.
- 1982; çalışma ve sözleşme hürriyeti, işverenlerin sendika kurma hakkı, lokavt hakkı, gibi ekonomik bakımdan zayıf olanları koruma amacı gütmeyen ekonomik haklar bir arada yer almıştır. Dar anlamda sosyal

hakların içinde de bir bölümü, devletin olumsuz edimini gerektiren (sendika grev ve toplu sözleşme, ücretli tatil hakkı gibi), bir bölümü ise olumlu edime ihtiyaç gösteren (eğitim sağlık konut sosyal güvenlik hakkı gibi) haklardır.